

EESTI MAAÜLIKOOL
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Liis Kangur

**LINNAAIANDUS KUI SOTSIAALNE PRAKTIKA: TARTU
NOORTE NÄITEL**

URBAN GARDENING AS A SOCIAL PRACTICE: CASE OF
TARTU YOUTH

Magistritöö
Maastikuarhitektuuri õppekava

Juhendajad: Kati Orru, *PhD*
Gloria Niin, *MSc*

Tartu 2018

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Magistritöö / Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Autor: Liis Kangur		Õppekava: Maastikuarhitektuur	
Pealkiri: Linnaaiandus kui sotsiaalne praktika: Tartu noorte näitel			
Lehekülgi: 68	Jooniseid: 5	Tabeleid: 1	Lisasid: 1
Osakond: Maastikuarhitektuuri õppetool Uurimisvaldkond: B390 Juhendaja(d): Kati Orru, <i>PhD</i> , Gloria Niin, <i>MSc</i> Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2018			
Linnastunud ühiskonnas on inimesed kaugenenud toiduhankimisel loodusest ja hääbumas on teadmised, kuidas jõuab toit lauale ja kuidas seda ise kasvatada. Samas on tekkinud aktiivsed kogukonnad, kes innustavad inimesi väärtustama toitu ja seda ise linna tingimustes kasvatama. Noorte meelestatust linnas toidu kasvatamise osas ei ole varem uuritud. Magistritöö eesmärgiks on uurida Tartu linna noorte toidukasvatamise võimalusi ja tähendusi (saadavaid hüvesid), et selgitada viise toidukasvatamise elavdamiseks. Töö ühendab maastikuarhitektuuri lähenemise ja sotsioloogilise teooria sotsiaalsetest praktikatest. Uuring on läbi viidud üheksa süvaintervjuu põhjal Tartus elavate 21-29-aastaste noorte hulgas. Intervjuudes said vastajad kirjeldada, mida tähendab neile linnaaiandus, millised on nende võimalused, oskused ja ühiskondlikud hoiakud seoses toidukasvatamisega. Tulemusi analüüsisid selgus uudsena, et noored peavad linnaaianduse hüvedeks uusi maitse-elamusi, võimalust taimede eest hoolitseda, tunda rõõmu nende arengust ja kujundada enesekuvandit esitledes oma töö vilju sotsiaalmeedias või külalistele. Selgus, et noored hindavad võimalust alal hoida traditsioone, oskust ise toitu kasvatada ja seda edaspidi ka oma lastele õpetada. Uuring tõdeb, et linnaaiandusega tegelemise suurimaks takistuseks on noortel ajapuudus ja ruumikitsikus, mõnel juhul ka kaaselanike negatiivne suhtumine aiandusettevõtmistesse. Töö näitab vajadust tagada linnaplaneerimisel maa-alad, sealhulgas rendipinnad aiandusega tegelemiseks, luua võimalusi soetada soodsalt tarvikuid, arendada ja alal hoida noorte aiandusoskuseid koostöös kogenumate praktiseerijatega, ja kujundada aiandust soosivat ühiskondlikku kuvandit, kasutades näiteks sotsiaalmeedia kanaleid. Uuring panustab hääbuvate jätkusuutlike praktikate mõistmisesse ja alal hoidmisesse. Töö annab aluse kvantitatiivse küsitlusuuringu koostamiseks, et mõista linnaaianduse praktikaid erinevates sotsiaalsetes gruppides, teistes linnades ja maades.			
Märksõnad: Toidukasvatamine, hüved, sotsiaalne praktika, maitseelamus, hoolitsemine, enesekuvand, uus põlvkond			

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Master's Thesis	
Author: Liis Kangur		Specialty: Landscape architecture	
Title: Urban gardening as a social practice: case of Tartu youth			
Pages: 68	Figures: 5	Tables: 1	Appendixes: 1
Department: Chair of Landscape Architecture Field of research: B390 Supervisors: Kati Orru, Gloria Niin Place and date: Tartu 2018			
In urbanised societies, people are estranged from the process of acquiring food and the knowledge on how food is grown and gets onto our dinner table is becoming rare. At the same time, communities working on promoting the value of food and possibilities to grow it in the urban context have become more active. Young people's attitudes to urban gardening is an understudied field of research. The aim of the Master's thesis is to study the possibilities, the related meanings and services gained from urban gardening by an example of youth in Tartu, to clarify the ways in which urban gardening could be enlivened. The study combines the approaches of landscape architecture and sociological theory of social practices. The study is based on 9 in-depth interviews carried out among 21-29-year-olds. Interviewees gave their accounts on urban gardening, their material possibilities, skills and societal attitudes related to gardening. Analysis results bring out innovatively that young individuals consider novel gourmand experiences, opportunities to take care of the plants and appreciate their development as well as to create self-image by presenting the outcomes of their work in social media or to guests, as important services offered by urban gardening. The interviewed youth value the possibilities to keep up the traditions and skills of growing food and to be able to give these skills over to their children. The study shows that the busy time schedules, the lack of space, and in some cases, the negative attitudes of co-habitants are important impediments of urban gardening initiatives. The study indicates the significance of granting rental spaces for gardening through urban planning, creating opportunities to purchase affordable amenities, developing and keeping up the skills of gardening in collaboration with experienced practitioners, and promoting a positive societal image of urban gardening by presenting success stories in social media. The study contributes to better understanding and keeping up the nearly extinct sustainable social practices. The study forms a foundation for conducting a quantitative survey study to understand the urban gardening practices in different societal groups, cities and countries.			
Keywords: Food growing, services, social practice, gourmand experience, care-giving, self-representation, youth			

SISUKORD

SISUKORD.....	4
SISSEJUHATUS.....	6
1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAID	8
1.1. Sotsiaalsete praktikate teooria.....	8
1.2. Toidukasvatamise praktikad	10
1.2.1. Linnaaianduse mõiste.....	10
1.3. Eri põlvkondade aednikud	12
1.4. Linnaaianduse tähendus elanikele.....	12
1.4.1. Linnapilt.....	13
1.4.2. Linnaroheluse ökoloogiline roll.....	13
1.4.3. Toiduturvalisus ja majanduslik kindlustatus.....	14
1.4.4. Sotsiaalne kaasatus ja suhtlusvõimalus.....	15
1.4.5. Lõõgastus ja rahvatervislik kasu.....	15
1.5. Linnaaianduseks vajalikud materiaalsed tingimused ja oskused	17
1.6. Toidukasvatamise praktika seotus teiste praktikatega linnas.....	18
1.6.1. Toiduhankimise praktika	19
1.6.2. Vaba aja veetmise, lõõgastumise ja eneseteostuse praktikad	20
1.6.3. Füüsilise vormi hoidmise praktikad.....	21
1.7. Praktikate muutmine	21
1.8. Linnaaianduse olukord Eestis ja Tartus	22
2. MEETOD JA VALIM	25
2.1. Kvalitatiivne meetod.....	25
2.2. Intervjuud.....	25
2.3. Valim.....	26
2.4. Analüüsimetod	27
3. TULEMUSED	28
3.1. Isiklik tähendus: linnas toidukasvatamisest saadavad hüved.....	29
3.2. Linnas toidukasvatamisest saadavate hüvede suhteline olulisus	34
3.3. Materjalid ja infrastruktuur	35
3.3.1. Millega on vastanud investeerinud oma materiaalsesse võimalustesse? ..	37
3.4. Oskused.....	38
3.4.1. Noorte varasem kokkupuude aiandusega.....	38
3.4.2. Toidu kasvatamiseks vajalikud oskused	40
3.5. Sotsiaalne tähendus.....	41
3.5.1. Millist ühiskondlikku ja lähedaste suhtumist tunnetatakse?	41
3.6. Võimalused linnaaianduse praktika laiendamiseks	44
3.6.1. Elu stabiilsus	44
3.6.2. Ühiskondlik tähendus ja lähedaste toetus	46
3.6.3. Kogukonnaaede initsieerimine ja linna tugi	48
3.6.4. Oskused, mida on vaja parandada.....	49
3.7. Alternatiivsed tegevused.....	49
4. ARUTELU	52
KOKKUVÕTE.....	58

KASUTATUD KIRJANDUS	60
LISAD.....	64
LISA 1. Intervjuu küsimused.....	65

SISSEJUHATUS

Kõige ürgsemaks seoseks inimese ja looduse vahel on söömine (Plath 2012). Toidu hankimine ja tarbimine on paratamatult kõigi inimeste igapäevane vajadus. Tänapäeva linnastunud ühiskonnas on inimesed toidu hankimisel kaugenenud lähedastest suhetest loodusega. Uutel põlvkondadel on vähe teadmisi ja kogemusi sellest, mida tähendab toidu kasvatamine, kuidas jõuavad nendeni toidulauaol olevad tooted ja mis saab toidujäätmetest.

Toidu hankimisest kaugenemisele vastassuunaline protsess on toiduurbanismi liikumine, mis innustab linnainimesi mõtlema, mida nad söövad, kui palju tööd nõuab toidu kasvatamine või kuidas üldse toit meieni jõuab (Karro-Kalberg 2017). See liikumine innustab inimesi väärtustama toitu ja julgustab kasvatama kasvõi väikesel peenral tilli-sibulat või potikesega aknalaua ürte.

Käesolev magistritöö keskendub noortele ja nende seosele linnaaiandusega. Töö uurib Tartu linna näitel noorte elanike toidukasvatamise võimalusi. Magistritöö teema on aktuaalne, kuna järjest enam on vaja teadvustada loodusvarade säästlikku kasutamist, sealhulgas olulise energiakuluga toidukasvatamise protsessi ja toidu säästlikku tarbimist. Magistritöö uurib, kas ja kuidas Tartu nooremad elanikud väärtustavad toidu isekasvatamist ja millised on nende võimalused sellega tegeleda. Noorte hoiakute ja harjumuste analüüs aitab selgitada viise, kuidas toitukasvatamise harjumusi elavdada ja toetada. Spetsiifiliselt noortele pühendatud toiduurbanismi uuringut pole Tartu näitel varem tehtud.

Magistritöö eesmärgiks on uurida Tartu linna noorte elanike toidukasvatamise harjumusi ja seda soodustavaid tingimusi, kasutades sotsiaalsete praktikate teooriat, mis käsitleb inimeste igapäevaseid tegevusi rutiinsetena. Sotsiaalse praktika jõustumiseks on olulised kolm elementi: käepärased materjalid (asjad, tehnoloogiad), oskused (arusaamise vormid, oskused ja tehnika) ja tähendus (sümboolsed tähendused, püüdlused, mõtted) (Reckwitz 2002 ref Shove *et al.* 2012).

Töö teoreetiliste lähtekohtade põhjal võime eeldada, et linnas toidukasvatamise praktika on hääbumas, eriti just noorte seas. Noorte ajakasutusmuster ja väärtused on tinginud, et aiandusel ei ole eriti soosivat sotsiaalst tähendust. Seoses linnastumisega on kadumas

aianduseks vajalikud oskused ning tiheasustusega linnades on noortel keeruline leida materiaalseid võimalusi aiandushuvi realiseerimiseks. Töös uurin, kuidas siiski oleks võimalik aianduspraktikaid noorte seas elavdada.

Töös otsin vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Mida tähendab Tartu linna noortele linnaaiandus?
 - Millised hüved motiveerivad linnaaiandusega tegelema?
- 2) Millised on linnaaiandusega tegelemist soosivad ja takistavad tegurid?
 - Milline roll on materjalide ja infrastruktuuri kättesaadavusel, oskustel, ühiskondlikul tähendusel ja toetusel?
 - Millised on teised praktikaid, mis ajendavad linnaaiandusega tegelema?

Uurimisküsimustele vastuse leidmiseks viisin läbi üheksa intervjuud noorte, 21-29-aastaste inimeste hulgas. Nende seas oli nii inimesi, kes aiandusega ei tegele, kui ka neid, kes on leidnud võimalusi linnas toidu kasvatamiseks. Töö tulemuste osa põhineb intervjuude temaatilisel analüüsil. Arutelu peatükis on kokku võetud töö teoreetilised ja empiirilised seisukohad ning tulemused. Järelduste osas toon välja soovitusi, kuidas muuta noorte seas linnaaianduse praktikaid.

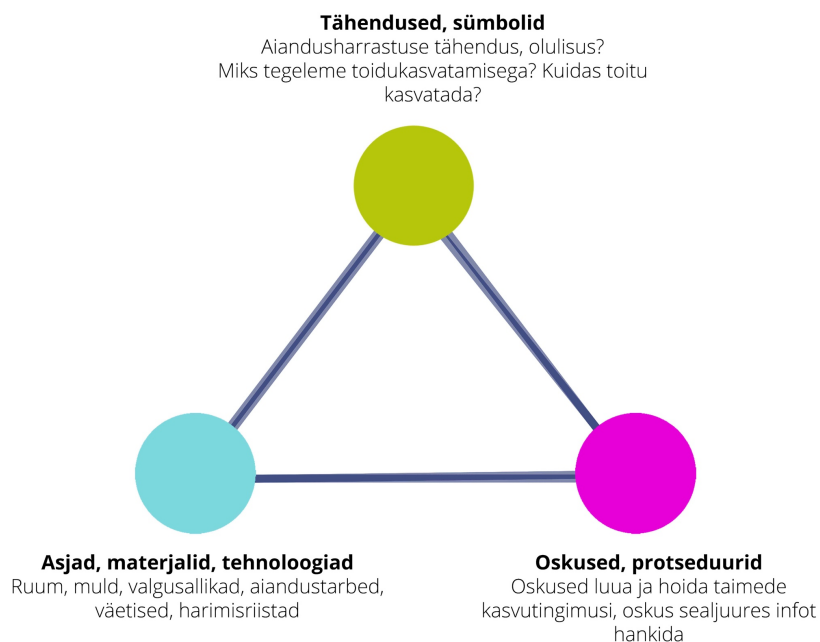
Täna oma magistrیتöö juhendajat Kati Orrut (PhD) põhjalike nõuannete, konstruktiivse kriitika ja aja leidmise eest ning juhendajat Gloria Niini (MSc) vajalike paranduste ja nõuannete eest. Samuti avaldan tänu kõigile noortele, kes minu intervjuudes nõustusid osalema ja selleks aja leidsid. Aitäh Külli Kangurile (PhD) nõuannete eest magistrیتöö erinevates etappides. Täna oma perekonda suure toetuse eest töö valmimisel.

1. TÖÖ TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Sotsiaalsete praktikate teooria

Uurimustöö üheks teoreetiliseks lähtekohaks on sotsiaalsete praktikate teooria, mis vaatlleb inimese igapäevaseid toiminguid kui rutiine, mille üle tegevust sooritades väga palju ei kaalutleta (Reckwitz 2002 ref Shove *et al.* 2012). Igapäevaselt Toidu hankimine on igaühele harjumuspärane tegevus ellujäämise nimel. See on inimese võimalustele ja vajadustele vastav harjumuspärane tegevus. Selles töös aitab sotsiaalsete praktikate teooria mõtestada harjumusliku ja rutiinse toiduhankimise tagamaid ning võimaldab esile tuua inimestest mittesõltuvaid põhjuseid tema käitumisele. Praktika on rutiinsel viisil käitumine, mis tuleneb kehalise ja vaimse tegevuse vormidest, “asjadest” ja nende kasutusest, taustateadmistest, arusaamisest ja mõistmisest, oskustest, motivatsioonist ja emotsionaalsest seisundist (Reckwitz 2002 ref Shove *et al.* 2012). Sotsiaalsete praktikate teooria vaatlleb praktikaid kui tervikuid ning jätab analüüsis kõrvale indiviidi omadused ja tegevused (Pook 2017).

Sotsiaalsete praktikate puhul eristatakse kolme omavahel seotud elementi: materjalid (asjad, tehnoloogiad), oskused (arusaamine, oskused ja viisid) ja tähendus (sümboolsed tähendused, püüdlused, mõtted) (Reckwitz 2002 ref Shove *et al.* 2012). Materjalid on asjad, infrastruktuur ja tehnoloogiad, mis on vajalikud näiteks toidu kasvatamiseks linna tingimustes. Oskused, sealhulgas näiteks arusaamine sellest, millal on õige aeg külvata, oskus valida piisavalt päikseline kasvukeskkond võimaldavad vaadeldavat praktikat ellu viia. Tähendus või reeglid (sümboolsed tähendused, ihalused) määravad ära, kas ja kuidas praktikud oma teadmisi kasutavad (Tago 2014). Näiteks, kas me peame oluliseks loodussäästlikkust, hindame eestimaist toitu, järgime toitu kasvatades heanaaberlikkuse põhimõtteid või pestitsiide kasutades keskkonnakaitse reegleid.. Kolme praktikaelemendi omavahelisi seoseid käsitleb joonis 1.

Joonis 1. Sotsiaalsete praktikate teooria (Schatzki 1996, 2001) kohandatuna linnaaiandusele.

Praktika muutub, kui olemasolevad elemendid moodustuvad uue kombinatsiooni või mõne elemendi asemele kerkib uus (Spotswood 2015). Näiteks muutub toiduhankimise praktika, kui muutuvad arusaamad toidu tervislikkusest. See muutus tähendustes innustab inimesi vältima poolfabrikaate, otsima võimalusi hankida puhast toorainet ja täiendama oma oskusi, et valmistada rohkem toitu värsketest juurviljadest. Teisalt võivad näiteks avarduda materiaalsed võimalused värskete toidu kasvatamiseks ja tänu sellele muutub inimese toiduhankimise praktika, sest enam ei pea poest värsket ostma vaid saab seda oma kodust.

Töös kasutatava sotsiaalse praktika teoorias on praktika väikseim analüüsiosa (Reckwitz 2002 ref Shove *et al.* 2012). Indiviidid on sotsiaalsete praktikate teoorias praktikate kandjad ehk praktikud. Sellest teooriast lähtuvalt ei ole inimese tegevus ainuüksi tema enda suhtumisest ja ratsionaalsusest tulenev ning individuaalsusele taandatav, vaid see on seoses ka sotsiaalse korraga ja selle muutustega. Praktika on praktikute poolt tehtavad sooritused ja tegevused, mis on nähtavalt hinnatavad. Samal ajal on see tervik koos esmapilgul nähtamatute faktoritega nagu sotsiaalselt jagatud tähendused, teadmised ja oskused ning materjalid ja infrastruktuurid. Erinevalt individuaalsest (psühholoogilisest) lähenemisest inimekäitumisele, kus keskkonnategureid ei peeta käitumise juhtimisel olulisteks, on sotsiaalse praktika puhul oluline roll keskkonnal ja ümbritseval inimvõrgustikul (Tago

2014). Käesolevas töös vaadeldaksegi toidukasvatamise praktikat kui tervikut, et mõista neid nähtamatuid ja käegakatsutavaid põhjused, mis tingivad erinevatel viisidel toidukasvatamise praktikat linnatingimustes.

1.2. Toidukasvatamise praktikad

Linnas toidukasvatamise praktika on käesoleva töö mõistes harjumuslik toiduhankimise viis, mille oluline komponent on toidu kasvatamine linna poolt võimaldatud tingimustes. Sotsiaalsete praktikate teooriast lähtuvalt saab eristada toiduhankimise, toidu kasvatamise ja linnaaianduse praktikaid. Kuna töös keskendun noortele inimestele, kes osa toidust kasvatavad endale ise, siis kasutan töös edaspidi uurimusteemana toidukasvatamise praktikat, mille alla kuulub linnaaianduse praktika, kui just linnas praktiseeritav toidukasvatamine.

1.2.1. Linnaaianduse mõiste

Linnaaiandus on linnas toimuv toidukasvatamine ehk põllumajanduslik tegevus, millega ei eeldata saada majanduslikult suurt saaki, vaid pigem täita selle tegevusega kaasnevaid sotsiaalseid ja hedonistlikke eesmärke (Simon-Rojo *et al.* 2016). Linnaaiandus on linnakeskkonnas iseenda ning kogukonnaliikmete tarbeks taimekasvatamine, millega tulu ei teenita. Linnaaiandust viiakse läbi linnale kuuluvatel või eraomandis olevatel maa-aladel. Neid aedu võib jagada privaatseteks nagu koduaiad, avalikeks nagu kogukonnaaiad ja poolavalikeks aedadeks nagu ühistute ja MTÜ-de aiamaad (Tartu linna üldplaneering 2030+ 2017). Toimimise seisukohalt jaotub linnaaiandus aga kaheks: individuaalne tootmine ja kollektiivselt tootmine.

Iseseisvalt võib linnas aeda pidada aknalaua, rõdul, oma elamu juures pere aiana või rentida lapike põllumaad peenramaadega aiast (ing. k. *allotment garden*). Toidukasvatamise viis oleneb linnakeskkonna intensiivsusest. Intensiivses linnapiirkonnas kasvatavad leibkonnad toitu pigem rõdul, katusel või potis taimi, samal ajal individuaalelamute piirkonnas on osa

elamut ümbritsevast aiast eraldatud juur- ja puuviljade ning maitsetaimede tarbeks. (Simon-Rojo *et al.* 2016)

Kollektiivsed aiad eeldavad teistega ühist aiapidamist. Nendeks on õppeaiad, teraapilised aiad, kogukonna aiad ja renditavad peenramaad (Simon-Rojo *et al.* 2016). Kogukonnaedade eesmärk on tegutseda ühiselt, tekitada kogukonnatunnet, rentida koos põllulappi, et ühiselt kasvatada taimi, samal ajal korraldades aiapidamise koolitusi, ühisüritusi ning edendades ja populariseerides linna aiandust üldiselt (Karro-Kalberg 2017). Kogukonnaaiandis tegutsemine eeldab teistega suhtlemist, see ei pruugi olla harrastaja kodu lähedal ja nõuab infrastruktuuri ja liiklusvahendeid liikumiseks aiandi ja kodu vahet. Inimesed moodustavad kogukonnaaiandis ühise tiimi, kus tuleb arvestada teiste liikmetega.

Individuaalselt harrastatav linnaaiandus võimaldab kodus või selle ümbruses tegeleda iseseisvalt endale toidukasvatamise praktikaga vastavalt oma võimalustele, tujule, soovile, oskustele ja vajadusele. Harrastaja määrab ise koguse, sortimendi ja tegevusviisi. Kodus saab söödavat kasvatada aknalaua pottides, mis on lihtsaim ja kättesaadavaim viis linnaaiandusega tegelemiseks. Aknalauad on selleks sobilikud pea kõikjal ja neid leidub kõikidel. Rõdul linnaaiandusega tegelemine võimaldab toitu kasvatada värske õhu käes ja suuremal pinnal. Selleks on vaja rõdukaste või konteinereid. Linnaaianduse täielikult õue viimine eeldab juba maja ümber oleva haljasala kasutamist. See on võimalik eramajades, aedlinlikes elamupiirkondades ja väiksemate kortermajade piirkondades, kus leidub korterite peale ühine õueala, mis võimaldaks peenardele, kasvuhoonele või haljastuskastide jaoks ruumi. Eramaja omanikel on Tartus selleks igati soodsad võimalused, kuid väikeste kortermajade elanike võimalused sõltuvad kogukonna tundeist, naabrite omavahelisest suhtlemisest ja suhtumisest.

Isegi Eestis, kus on säilinud küll linlaste sidemed maapiirkondadega tänu vanavanematele või rahvuskultuurile, “linn” ja “maa” pole teineteisest eriti kaugel ning ei eristu nii kontrastelt kui teiste arenenud riikide suurlinnad, leidub palju inimesi, kelle puudub või on kesised võimalused maal kasvatada söögitaime, kellel pole ajaliselt võimalik maale sõita ja kellel on tüüpiline mõtlemine linna ja maa tegevuste eripäradest (Tint 2009). Siiski on eestlastel järjest enam kasvamas huvi linnaaianduse vastu ja seda just noorte seas. Uus põlvkond taasavastab aianduse võlusi ning soovib innukalt kujundada tiheasulaid enda ümber.

1.3. Eri põlvkondade aednikud

Aednikke võib jaotada sotsiaalse kuuluvuse ja vanuse järgi, mis määravad ära aedniku poolt kasutatavad tavad. Vanusega väheneb sõpradega ajaveetmise ning klubide külastamise ja väljas käimise osatähtsus, kasvab aga telesaadete, ilukirjanduse, looduses käimise ning lastega tegelemise osatähtsus. Vanema-ealine või tagasihoidlikuma sissetulekuga inimene võtab aiandust kui harrastust või vabaaja veetmise võimalust ning teeb kõike nii nagu nende esivanemad õpetasid (Scheromm 2015).

Tänapäeva noorte elukogemus erineb tunduvalt nende vanemate nooruspõlve omast. Elukogemuse erinevus on seotud tööturul toimunud ümberkorraldustega: rohkem on hinnatud haritud ja paindlikud töötajad ning nõrgenenud on sotsiaalsed struktuurid, mis soosivad pikemalt vanematest sõltuvalt elamist. Samal ajal kohustab see noori aina rohkem ise vastutama oma saatuse eest (Young people... 2006). Aktiivne õppimine on eluks ettevalmistamisel prioriteediks, mis tingib selle, et samal ajal ollakse majanduslikult vähem aktiivsed (Venesaar, Maldre 2001). Isiklikus elus toovad 20-24 aastastele rõõmu peresuhted ja rahateenimine, võrdluseks noorematel on selleks sõbrad, peod, sport ja puhkus. Suuremateks mureallikateks on noortel elukallidus, elamispind, poliitika, suhted lähedastega ja töö- või kooliprobleemid. (Eesti noored... 2003). Selline elustiili muutus loob teistsugused tingimused aiandusega tegelemiseks. Tänapäeval töötavad keskklassi inimesed, rikkamad ja nooremad toidukasvatamisega tegelejad välja alternatiivseid tavaid, otsivad uuenduslikke meetodeid ja püüavad tagada bioloogiliste ökosüsteemide säilimist. Nad omavad teadmisi mahepõllumajandusest, agroökoloogiast või permakultuurist ja peavad oluliseks tervisliku toidu tootmist ilma kemikaale kasutamata (Scheromm 2015).

1.4. Linnaaianduse tähendus elanikele

Aianduse toimimine linnas on inimestele vajalik ja tähendusrikas nii isiklikus kui ka ühiskondlikus plaanis. Ühe suure kasu asemel toob linnaaiandus endaga kaasa palju koostoimivaid väikesi kasusid (Tint 2009). Linnaaiandust võib oluliseks pidada tänu järgmistele hüvedele: võimalus saada soodsalt värsket toitu, kasvatada keskkonnateadlikkust, parandada linnaruumi väljanägemist, hoida traditsioone ja põlvest-

põlve edasi kanda oskusi, pakkuda ökoloogilist keskkonda, eneseteostust, suhtlemist, füüsilist liikumist ja lõõgastumist.

1.4.1. Linnapilt

Mahajäetud ja kasutuseta alad on linnapildis sageli ebameeldivad ja ebaturvalised, kahandades naabruskonna välimust ja kogukonna tunnet. Just need on potentsiaalsed alad tihendamaks linna rohevõrku ja ökoloogilist tasakaalu (Neuman 2005). J.L. Larsen (2010 ref Costa 2016) on leidnud, et nende alade taaselustamine linnaaedadega annab kohest positiivset mõju piirkonna identiteedile, välimusele, mitmekesisusele, elamiskõlblikkusele ja turvalisusele. Kogukonnaaed mõjub linnaosale rikastavalt, piirkond muutub esteetilisemaks, avalik ruum muutub elavamaks ja atraktiivsemaks ning paraneb asukoha maine. Kogukonnaaed meelitab piirkonda külalisi, uusi elanikke ja kohalikke rohkem panustama piirkonna arengusse. Seal, kus juba inimesed kulutavad aega ja raha ümbruse atraktiivsemaks muutmisele, muutuvad ka teised julgemaks sama eeskuju järgima (Tint 2009). Piirkond muutub populaarsemaks elukohaks, kasvatades sealse kinnisvara väärtust.

1.4.2. Linnaroheluse ökoloogiline roll

Linnaaiandus pakub vaheldust tihedale ja ükslusele hoonetega kaetud alale. Aiad vähendavad müra, filtreerivad õhku ja pakuvad varjupaika loomastikule ja taimestikule. Linnas aia pidamine aitab loodusega kontakti saada nendel, kellel pole võimalusi või soovi linnakeskkonnast lahkuda. Linnaaiandus pakub linnaelanikele kodu lähedal võimalust looduse tundma õppimiseks ja soodustab sellega keskkonnateadlike harjumuste teket (Weirich 2016). Linna rohestruktuuril on oluline roll kliimamuutuste leevendamisel ja linna süsiniku emissiooni tasakaalustamisel, samuti ühtlustab see linna temperatuuri, imendab endasse õhusaastet ning pakub paremaid võimalusi linna vee äravooluks ja põhjavee imendumiseks ning parandab ka linna mullastiku kvaliteeti (Demuzere *et al.* 2014). Linnaaed jahutab ja niisutab linna kuumal ajal (Karro-Kalberg 2017).

Tänu linnas toidu kasvatamisele väheneb inimese toiduproduktide „toidumiilide“ kogusumma ehk toidu kasvamise kohast toidulauale jõudmise vahemaa. Mida kaugemalt toiduained inimese toidulauale jõuavad, seda rohkem põletatakse fossiilseid kütuseid,

tekitades nii kliima soojenemist põhjustavaid kasvuhoonegaase. Samuti eeldab toiduainete kaugelt transport säilitustehnoloogiate kasutamist, mis on ka suur energiakulu. Kohapeal toidu kasvatamine varustab linlasi parema, värskema söögiga ja vähendab oluliselt transpordile kuluva energia vajadust. Samuti vähendab linnas maaharimine linnakodaniku fossiilsete kütuste tarbimist, sest põllu harimiseks ei tule enam sõita maale. (Tint 2009).

S. Muratore doktoritööst (2016) selgus, et avalikes linnaaedades nagu kogukonnaaiad kasutatakse peamiselt bioloogilisi meetodeid, et saada kvaliteetset ja mitmekesist saaki. Selle aja puhul pole oluline saagi kogus vaid võimalus näiteks lastele näidata erinevaid taimi ja nende kasvamise protsessi, õpetada olema kannatlik ja hooliv. Loomulik kontekst aitab mõista inimese tervist ja seda parandada (Muratore 2016). Linnas taimi kasvatades suhestub inimene linnakeskkonnaga, see paneb teda rohkem märkama ümbritsevat keskkonda ja huvituma selle arengust. Tänu sellele soovib inimene rohkem seista oma huvide eest alternatiivsete maakasutusfunktsioonide huvide konfliktis korral, mis omakorda kasvatab aedniku sotsiaalset tundlikkust ning võimaldab paremaid teadmisi linnas toimuvast. Kliimamuutustega kohanemisel hinnatakse rohevõrgustiku kasu, mis võib motiveerida elanikke linnapiirkondades ette võtma sageli kulukaid või raskeid muutusi käitumises (Demuzere *et al.* 2014).

1.4.3. Toiduturvalisus ja majanduslik kindlustatus

Jõukamates ühiskondades oli ise toidu kasvatamine veel hiljuti pigem põlastusväärne tegevus, mida peeti majandusliku toimetuleku strateegiaks või piinlikuks (nõukogude) kultuuri jäänukiks. Kuid nüüdseks on saanud see lisaks hädapärasele ellujäämise viisile hobi ja traditsioonide jätkamise tähenduse ning sellega tegeleb järjest rohkem pigem keskklassi inimesi kui vaesemaid ühiskonnaliikmeid (Kangert 2013). Linnaaia arendamisel saame just pakkuda sellist ruumi, kus on võimalik vaba aega tasuta veeta, hoolitsedes aia eest, luues seal kunsti või suhelda teiste aias viibijatega (Tint 2009), mis on eriti tänuväärne just kitsamates majanduslikes tingimustes elavatele inimestele (Voicu, Been 2008).

1.4.4. Sotsiaalne kaasatus ja suhtlusvõimalus

Linnaaed, sealjuures mitte ainult kogukonnaaed, aga ka nt puumaja korterite elanike ühine tegutsemine tagaaias, kasvatab ühtsustunnet ehk linnaaia loomine on nagu kogukonna ülesehitamine (Noori, Benson 2016). Kui hiiglaslikus asutussüsteemis nagu linn, kus indiviidi arvamust ei ole võimalik eriti kuulda võtta kohaliku elu arendamisel, võib tal tekkida üksildustunne, siis kogukonnaaia on inimesel võimalik linnruum enda soovide järgi kujundada ning kaaslinlastega koos kujundada uus suhtlusruum (Tint 2009). Koostöö tulemusel sündiv aed on linnaruumi oas, mis kontrastina motiveerib ja tekitab tegijatele rahulolutunde (Muratore 2016). Individuaalaid või ka väike rõduaid võimaldab põgeneda linnakeskkonnast ja luua maailm, kus lõõgastuda, omaette olla ja nautida isetegutsemist.

Kogukonnaaedade mõju sotsiaalsele ühtekuuluvustundele tuleneb sellest, et aed on kohtumispaigaks erinevate eluviisidega või erineva kultuurilise taustaga inimestele (van der Jagt *et al.* 2017). Kui saavad kokku eri põlvkonnad, eri kultuurilise või etnilise taustaga inimesed, tekivad uued sotsiaalsed suhted, mis tugevdavad omakorda linna kultuurilist identiteeti (Tint 2009). Liikmelisus võimaldab aidata teisi, teistega seltsida ja väljas tegutseda (Howard 2013). Oluliseks aias tegutsemise motiiviks on oma teadmiste jagamise võimalus - kui aednik saab oma teadmistega õpetada ja innustada teisi inimesi, siis innustab see rohkem aeda panustama. Samuti oli inimestele oluliseks motivatsiooni allikaks soov poliitiliselt milleski aktiivselt kaasa aidata. Kui ühisaiaandiga liitutakse sageli, kuna kodus pole võimalik aeda pidada, siis hilisem osaluse jätkamine tuleneb soovist teha midagi õues ja aktiivselt tegutsedes, et arendada sotsiaalset kapitali (tugevdada sõprussuhteid ja algatada uusi tutvusi) (Muratore 2016). Linnaaiaandus kasvatab ümbruskonnas turvatunnet, vähendades kuritegevust, hirmutunnet ja agressiivset käitumist (Costa *et al.* 2016).

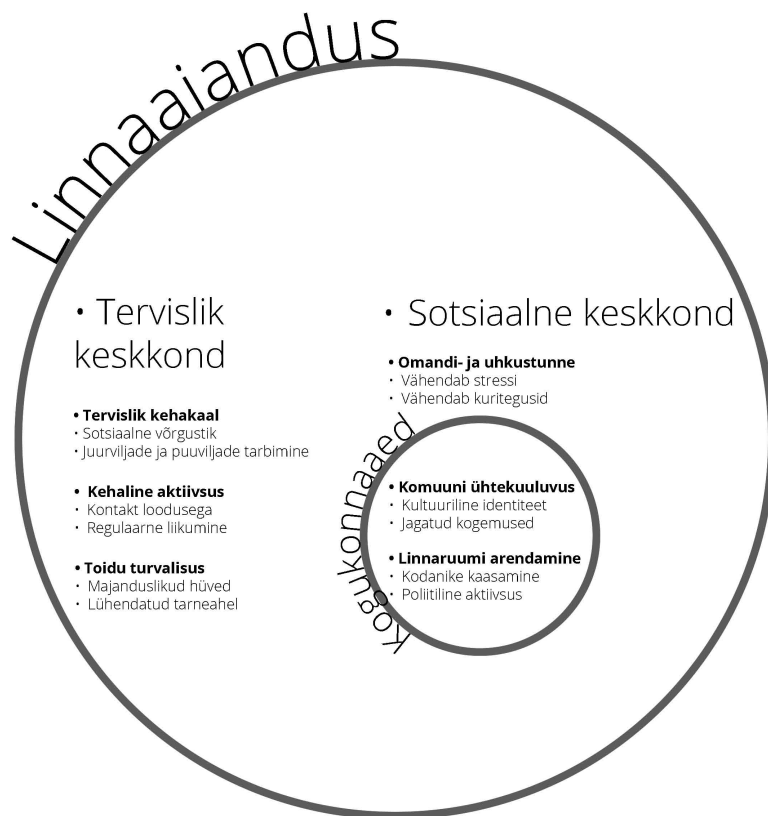
1.4.5. Lõõgastus ja rahvatervislik kasu

Aias tehtav füüsiline töö pakub õnne ja eneseteostuse tunnet (Weirich 2016). Ise toidu kasvatamisel kogetakse aeda turvalise paigana, kuhu ollakse alati teretulnud, sest taimed ei mõista hukka, ei kujuta endast ohtu ja pakuvad vaheldust argipäevaellu. Taimede eest hoolitsemine tekitab positiivse tunde, et midagi on oma kätega loodud ja saavutatud. Aiad on linnalastele head loodusele lähedal olemiseks; isekasvatatud taimed aknalaua

võimaldavad lõõgastuda ja end tegevuses hoida (Tint 2009). Igasugune linnaaiandus võimaldab pääseda väikse aja kuluga eemale igapäeva keskkonnast ja muredest.

Ühiskondliku organisatsiooniga liitumisel või vabatahtliku tegevusega, näiteks kogukondliku aiaga või uue hobiga tegelemisel saab üksikisik elus rahulolu (Howard 2013). Toidukasvatamisega tegelemisel kujundatakse aia või eluruumi visuaalset ja praktilist identiteeti, aga samal ajal areneb ka tegutseja enda identiteet (Noori, Benson 2016), sest aiandusega tegeledes saab oma peenraga peegeldada pühendumist ning väljendada oma isikupära ja loovust (Flachs 2010).

Kogukonnaaedadest saadav kasu ja tähendus on välja toonud V. Egli ja kolleegide (2016) poolt koostatud mudelis, mis võtab kokku kogukonnaaedades osalemise hüved erialakirjanduse põhjal (joonis 2). S. Muratore küsitlusuuring (2016) Baseli linnas (Šveitsis) näitas, et põhiline motivatsioon linnas aiandusega tegelemiseks on seotud looduse ilu nautimise ja selle kogemisega, sest aed on võimalus nautida loodust ilma linnast kaugele sõitmata. Motiveerivaks on ka näha arenguprotsessi, kasvamist, saagi valmimist, samuti võimalus õppida ja tunne, mis tekib, kui saad süüa oma kasvatatud saaki.

Joonis 2. Kogukonnaaedades osalemise hüved ja tähendused. Koostatud The development of a model of community garden benefits to wellbeing (Egl, V. *et al.* 2016) järgi.

1.5. Linnaaianduseks vajalikud materiaalsed tingimused ja oskused

Linnaaianduse käivitamiseks on hädavajalikud vahendid aga ka oskused. Alustajal on vaja leida selleks sobilik maa või võtta kasutusele kodused aknalauad ja rõdu ning hankida vajalikud vahendid nagu muld, seemned, istutuskastid, potid jne.

Avaliku aia ehk kogukonnaaia rajamisega alustavad tavaliselt ekspert või ekspertide grupp, kes juba teavad, mida teevad. Nende erialastele teadmistele lisaks on oluliseks oskuseks ka rahaliste vahendite kogumine, taotlemine ja juhtimisoskused ning kogukonna kaasamise oskus, sest enamasti saadakse maa kogukondade käsutusse vähemalt üheaastase kasutus- või rendilepingu alusel kohaliku omavalitsuse käest (van der Jagt *et al.* 2017). Kogukonnaaedade liikumises osaleja pole enam passiivne tarbija, vaid linnaarengust

aktiivselt osa võttev kodanik, kes sekkub linnakeskkonna loomisse ja ütleb välja oma arvamuse. Selliste aktiivsete elanike panus on põhieeldusteks, et saavutada parem ja jätkusuutlikum elukeskkond (Tint 2009).

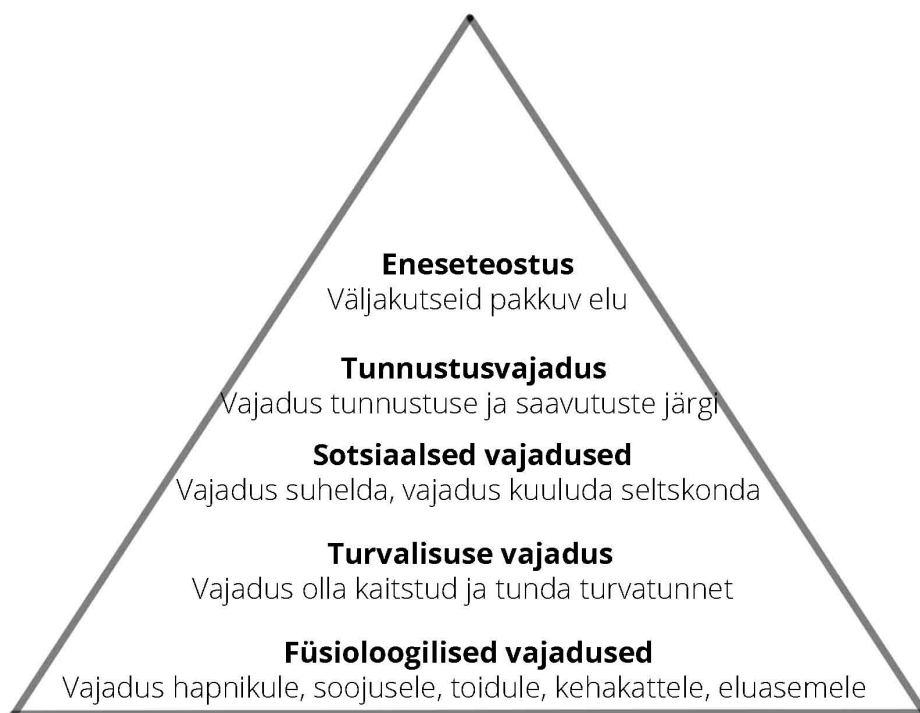
Aiapidamist võivad takistada maa ja hoiutingimuste puudus aga ka isiklikud põhjused. Linnas endale toidu kasvatamise suurima takistusena nähakse ajapuudust (Muratore 2016). Päevaplaanis toidu kasvatamiseks vabade tundide leidmine sõltub ilmselt prioriteetide seadmisest. Populaarsust saab tõsta, kui aiaga on võimalik ühendada teisi vaba aja tegevusi. Aed võib toimida pere või tutvuskonna ühendajana: näiteks üheskoos õunakoogi või -mahla tegemine ning sõprade seas talgute korraldamine (Tint 2009). Kogukonnaaias kokkusaamiste aja muutmine ei pruugi suurendada osalust, kui liikmetel on isiklikud konfliktid, mis takistavad neil aeda tulemast (Howard 2013). Algselt suure hooga alustatud toidukasvatamine võib katkeda seoses inimeste ajapuuduse, elukoha muutuse või motivatsiooni langusega, kui tema aiast on näpatud või seal vandaalitsetud (Koba 2015).

Linnaaiandus on ka poliitiliselt üha populaarsem. Kogukonnaaiad lisatakse näiteks tervisliku linna ja kohaliku keskkonnatervise tegevusplaanidesse, et tegeleda toiduturvalisuse probleemidega, terviklikuma linnakeskkonna arendamisega ja luua säästvama arenguga kohalikud kogukonnad (Tint 2009). Poliitiliselt sõltumatu kogukonnaaed toetab linna arengut aidates kaasa turismile ja investeeringutele, linna väljanägemisele ja kinnisvara hindade tõusule (van der Jagt *et al.* 2017). Kui linnavalitsusel ei ole hoobasid mõjutamaks aiandust rõdudel ja aknalaudadel, siis avalikke kogukondlikke tegevusi saab soodustada maalapi kasutusse andmisega, ühissetevõtmiste rahastamisega ning avades planeeringuarutelud aiandushuvilistele. Kogukonnaaiandusele mõjub negatiivselt kohaliku omavalitsuse vastuseis, seadused ja piirangud, mis takistavad tegutsemist aga ka transpordiühenduse puudumine (Vihma, Lippus 2014).

1.6. Toidukasvatamise praktika seotus teiste praktikatega linnas

Linnaaiandusega tõukavad tegelema sellega sidusad teised praktikad või elukorralduslikud vajadused. Toidu kasvatamise praktika on seotud teiste praktikatega nagu lõõgastumine, toiduhankimine ja füüsilise vormi hoidmine aga ka eneseteostus. Need praktikad täidavad meie igapäevaelus mitmeid Maslowi vajaduste püramiidi lahtreid (joonis 3) (McLeod 2007).

Füsioloogilistest vajadustest võimaldab linnaaiandus hankida toitu ja hingata väljas aias toimetades värsket õhku. Sotsiaalsetest vajadustest pakub linnaaiandus, eriti kogukonnaaiandus võimalust teistega suhelda ja tekitab kogukonna tunnet. Isiklikest vajadustest pakub aiandus võimalust end proovile panna ja kujundada enda minapilti. Linnaaiandus pakub ka võimalust luua enda ümber ilu või nautida oma kasvatustöö vilju, seega ennast teostada. Töös vaatlen neid praktikaid just seetõttu, et need on linnaaianduse ehk toidukasvatamise praktikaga tegelemisel külgetõmbavaks või vastupidi eemaletõukavaks teguriks.

Joonis 3. Maslow'i inimvajaduste püramiid. (ref McLeod 2007).

1.6.1. Toiduhankimise praktika

Toiduhankimine on endale ja oma leibkonnale eluks vajaliku toidu ja toiduainete igapäevane muretsemine. Eestimaalaste toidu hankimise harjumused on mõningal määral mõjutatud nõukogude ajast, mida iseloomustasid defitsiit ja pikad järjekorrad. See soosis puuduste korral süsteemi tagant näppamist, aiapidamist, korilust ja hoidiste tegemist. Olulised olid

tutvused ja sotsiaalne suhtlus. Peale taasiseseisvumist muutus populaarseimaks elustiiliks kiire linnalik elu, mis tõi kaasa toidutarbimises kiirtoidu, *take away* – toidu kaasa ostu, veebipoed ja kullerteenused, poolfabrikaadid ning ühekordsed nõud, uued maitsed, välismaised kaubad jne. Samuti kerkisid toiduhankimiseks esile supermarketid, 24-tunni poed, ostulinnakud, kiirtoiduketid, etniliste köökide restoranid, iseteenindusletid, toidu ja joogi automaadid (Kangert 2013).

Teisalt on eesti inimeste toiduhankimise praktikates püsinud toidu hankimine otse tootjalt: juurikad maalt vanavanematelt või linnaäärsetelt peenramaadelt, talvekartul varutakse sugulastega ühiselt, tehakse hoidiseid aiasaadustest või metsa korjest; naabri kaudu saadakse nt mett, mune ja piima (Kangert 2013). Inimesed on hakanud teadlikumateks tarbijateks, väärtustades toiduainete hankimise sotsiaalseid ja keskkonnamõjusid nagu näiteks õiglane ja eetiline kaubandus, väikeettevõtlus (Barrientos, Dolan 2012). Eesti noorte seas on tervisliku toidu hankimise ja tarbimise harjumus tagasihoidlik. 2011. aasta andmete põhjal ei söö noortest (vanuses 15-24) 50% kas üldse puu- ja köögivilju või ainult mõne portsjoni ja sedagi mitte iga päev (Batueva *et al.* 2013).

1.6.2. Vaba aja veetmise, lõõgastumise ja eneseteostuse praktikad

Vaba aja tegevuste mitmekesisus on oluline inimeste isiklike tulemuste saavutamiseks, sotsiaalsete suhete hoidmiseks ja see muudab vaba aja kvaliteetseks (Stalker 2011). Eesti ülikoolis õppivad noored on aktiivsed ja seltskondlikud, kuid õpingute kõrvalt ei jää piisavalt tihti aega trenni ja muude huvialadega tegelemiseks. Eriti raske on hobideks vaba aja leidmine tööl käivatel noortel, kes oma vähese vaba aja töö ja kooli kõrvalt kasutavad lihtsalt lõõgastumiseks või sõpradega väljas käimiseks (Rand 2006). Tehnoloogia areng, autokasutajate kasv ja vähest füüsilist aktiivsust nõudvad vaba aja tegevused on juurutanud mugava elustiili ehk vaba aega veedetakse televiisorit vaadates, arvutimängudega ja internetis surfates (Parm *et al.* 2014).

Ometi on 15-29 aastased noored keskmiselt oma eluga rohkem rahul kui 30-aastased ja vanemad Eesti elanikud (Batueva *et al.* 2013). Üheks rahulolu ja lõõgastumise allikaks on ka eneseteostus - psühholoogiline kasvamine, küpsemine, inimese potentsiaali avaldumine (Teras 2013, Ryff, Singer 1998). Tänapäeva globaalne majandus ja valikute mitmekesisus on seadnud noored olukorda, kus neil ei ole kindlaid eesmärke tööalaselt ega selgeid

tulevikuväljavaateid, mille poole püüelda ja ennast teostada. Selline pidetus tuleviku suhtes vähendab motivatsiooni ja optimismi (Damon 2009).

1.6.3. Füüsilise vormi hoidmise praktikad

Kehaline aktiivsus ehk füüsiline liikumine on inimese tervist kujundav ja elustiili iseloomustav näitaja. Kehalist aktiivsust võib hinnata mõõduka, aktiivse ja intensiivse tegevuse kaudu. Aktiivse kehalise tegevuse hulka arvestatakse lisaks harrastusspordile, tervisejooksule, pallimängudele, ujumisele, uisutamisele ja tantsimisele ka aiatöö (Oja 2008). Noortest kolmandik töötab õpingute kõrvalt ja nende osakaal on oluliselt suurem füüsiliselt väheaktiivsete seas võrreldes optimaalse kehalise aktiivsusega rühmaga (Parm *et al* 2014.).

1.7. Praktikate muutmine

Praktikateooria kohaselt ei muutu käitumine mitte tänu indiviidile vaid muutus peab toimuma praktikas, kus indiviid tegutseb. Argumenteeritud sõnumiga probleemi teadvustamine ei muuda veel harjumusi hoiakutes ja käitumises. Määravaks saab uude keskkonda sattumine või tavapärasest teisiti toimimine (Tago 2014). Praktika muutmiseks soovitatakse kombineerida erinevaid vahendeid, et mõjutada praktika elemente (sotsiaalseid tähendusi, oskusi ja materiaalseid võimalusi), mis omakorda muudavad praktikaid. Muutus või asendus peab toimuma praktika tähenduses, tehnoloogias või oskustes. Kombineerides erinevaid vahendeid omavahel muudame elemente ja tänu sellele muutub ka kogu praktika. Tähenduste ja sümbolite elementides saame muuta üldlevinud arusaamasid ja tõlgendusi praktikatest, näiteks ise toidu kasvatamisest saadavatest hüvedest. Oskuste ja protseduuride elemendi muutmiseks tuleks harida inimesi, et tekiks uued oskused ja teadmine, kuidas midagi saavutada. Praktika kolmanda osa elementide - materjalide ja tehnoloogiate - muutmiseks on vaja ressursse, võimalikke maaeraldusi omavalitsuse poolt, kasvatamiseks vajalike vahendeid ja aiandustarbeid. Samuti aitavad praktika muutusele kaasa praktikaga seotud teiste praktikate muutmine. Näiteks enese füüsilise vormi hoidmise praktika muutus tingib selle, et inimesel tekib vajadus värske toidu hankimiseks, soov olla rohkem looduses.

1.8. Linnaaianduse olukord Eestis ja Tartus

Eesti aianduse kirjalik ajalugu algab mõisa aedade kirjeldusest, kus kasvatati oma tarbeks puu- ja juurvilju ning marju (Nõmme sõna 1935). Keskajal tegelesid põllunduse ja aiandusega nunna- ja mungakloostrid. 12. sajandiks oli Tallinnas kaks kloostriaeda. Samuti leidis Tallinnas kolm avaliku aeda, mis asusid linnamüürist väljaspool ja kus jõukamad inimesed kasvasid viljapuid, juurvilju ja humalat (Tallinn 2007). 1791. aastal kirjutas August Wilhelm, et kuskil mujal Vene impeeriumis, kui Eestis ei ole inimesed olenemata varast nii sisse võetud aedadest ja soovist kasvatada enda kodu juurde rajatud aias juurikaid (Maiste 2007).

Eesti linnades on alati olnud väikesed aiad, kus enamasti olid ka ilu- ja ürdiaia osad. Suuremaks põllupidamiseks ja ühiskasutatavates aedades toidu kasvatamise alguseks võib lugeda alles 20. sajandit (Karro-Kalberg 2017). Esimesed väikeaiapidajate ühingud Tallinnas olid moodustatud suuremate ettevõtete juurde juba enne I Maailmasõda, kui puudust kannatavatele inimestele eraldati põllulappe juurikate kasvatamiseks. Sõjaajal sissetulekud vähenesid veelgi ja aiandus muutus oluliseks ellujäämise viisiks ja aedu tekkis linnapiirile mitmele poole. 1920. aastate keskel hakati põldude juurde ehitama ka aiamaju. Endised linna heinamaad anti rendile mitmetele juurviljakasvatajate seltsidele (nt Stroomi tee äärsed maad anti Tallinna juurvilja kasvatajate ühingu aiandushuvilistele). Selleks ajaks olid peaaegu kõik Pelgulinna vabad maad haritavate peenramaadena kasutusele võetud. Sõjajärgselt häda sunnil kasvatamine muutus ajapikku uueks populaarseks vabaaja veetmise võimaluseks ja hobiks. 1930. aastate keskpaigaks kuulus väikeaiapidajate seltsidesse umbes 1500 juurviljakasvatajat, kes kokku rentisid ligi 75 hektarit maad (Nerman 2008).

1949. aastal eraldati Nõukogude valituse otsusega riigifondist aianduse tarbeks maad ja tekkisid esimesed aianduskooperatiivid. Riigilt saadud maad oli enamasti 600 m², kuhu võis püstitada 40 m² hüti. Aiamaa võimaldas inimestel ise oma elujärge parandada. Hilisemalt ehitati aianduskooperatiivid linnalähedasteks elumupiirkondadeks, sest sinna suundusid elama heal järjel perekonnad, kes tahtsid elada eramajas (Karro-Kalberg 2017).

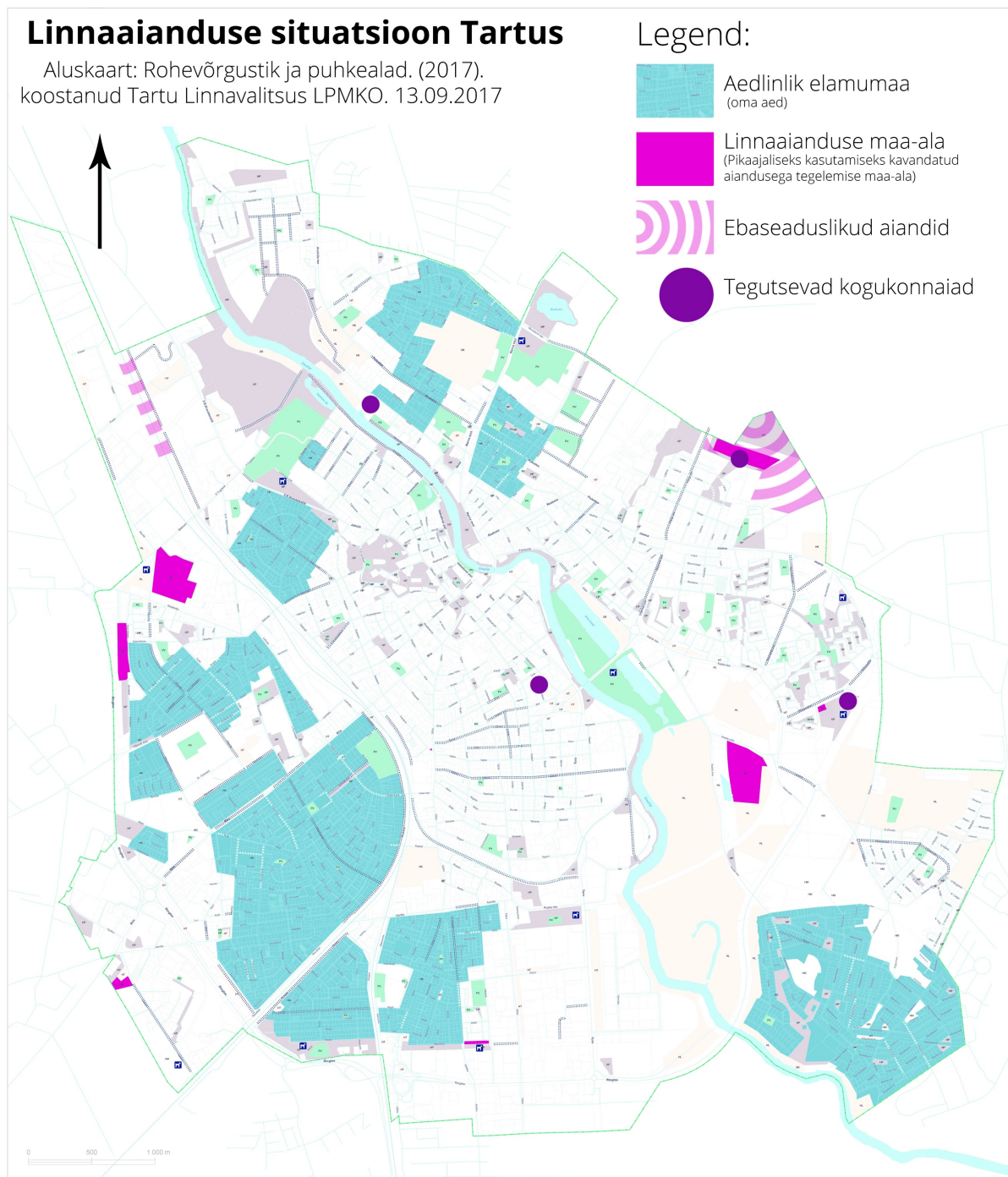
Pärast Eesti taasiseseisvumist jäid Tartusse tegutsema ENSV ajast säilinud Veeriku linnaosasse erakinnistutele jäävad aiandusmaad, millest sai aiandusühistu Tiigiaed, ebaseaduslikuks saanud raudteeäärsed aiad jäid hääbuvalt hingitsema ja Hiinalinnas jätkati põllupidamist kunagistel sõjaväelaste perekondade aialappidel, mis esialgu kellelegi ette ei

jäänud (Vatalin 2017). Aastatega on linnade areng järjest hoogustunud ja paljud aianduskooperatiivid, mis jäid küll endiselt kasutusse, on linnaplaneeringutes eristamata ja sinna on planeeritud sagedasti hoopis uued elamupiirkonnad. Nii lammutati 2011. aastal Tallinna Lennujaama tagused ebaseaduslikud aiamaad ehk Pilpaküla, mis oli tegutsenud seal juba aastakümneid. Samuti on Tartus Hiinalinn reserveeritud hoopis elamumaana. Ka Tartu raudtee äärsed aiad, mis tänapäeva mõistes on raudtee kaitsevööndis, kus tegutseda ei tohiks, võib raudtee-ettevõtte vajadusel lammutada. (Karro-Kalberg 2017).

2011. aastal hakkas linnaaiandus vaikselt jälle esile kerkima. Tartu linnalt said esimesed aktivistid viieks aastaks rendile Lehe tänava piirkonnas maad ja sündis Tartu Maheaed. Selle eestvedajad hakkasid lisaks toidu kasvatamisele korraldama koolitusi ja teavitustegevust, et propageerida linnaaiandust. Nende töö tulemusel lisati linna arengudokumentidesse (Tartu linna arengukava aastateks 2013-2020 2011) linnaaianduse mõiste (Vatalin 2017). Jätkusuutliku linnaruumi planeerimisel on ühe tegevusena vajalik luua tingimused linnaaianduse arenguks, sh. püskasutusega linnaaedade loomise võimaldamine linnaaianduseks sobilikel maadel (Tartu linna arengukava aastateks 2013-2020 2011). Paari aastaga loodi mitmeid uusi linnaaianduse ühendusi (joonis 4): Uus Õu, Ohvitseride pargi aed, Vaksali tänava aed, mis tegutses aasta, hiljem koliti Aleksandri tänavale Aleksandri aiaks ja alustas Emajõe aed ning MTÜ Tartu Maheaed, kelle halduses on kaks aeda Jaamamõisas ja Annelinnas. (Vatalin 2017).

2017. aastaks oli linnaaiandus kujunenud keskkonna ja sotsiaalsete probleemide lahendajaks linnades (Karro-Kalberg 2017). Tartu linn on võtnud kuulda linnaaianduse aktiviste ja 2017. aastal vastuvõetud üldplaneeringus määrati linnaaianduse vormid ja rakendamise põhitingimused ning maakasutuse põhiotstarvete käsitusse lisati linnaaiandusmaad (Vatalin 2017). Üldplaneeringu järgi on linnaaianduse maa-ala pikaajaliseks kasutamiseks kavandatud aiandusega tegelemise maa-ala (Tartu linna üldplaneering 2030+ 2017). (Joonis 4) Tartu linna üldplaneering aastani 2030+ (2017) määratleb linnaaianduseks sobivad maad ja tegevuse piirangud. Nõutud on maa rentimise taotlemine, kaitsevööndisse jäädavate maade puhul tuleb jälgida kaitsealades tegutsemise korda ja kooskõlastada tegevus valdajaga, kahju ei tohi tekitada pinnasele, keelatud on hoonete ja püsirajatiste püstitamine, aed peab olema esteetiline, tuleb lahendada kastmine ja pinnasevee ärajuhtimine ning keelatud on loomade pidamine (Tartu linna üldplaneering 2030+ 2017).

Kui linna kogukondlikud aiad on võrdlemisi hästi uuritud, siis vaid eraomandisse kuuluvad individuaalaiad ja rõdudel toidukasvatamine ei ole seni põhjalikku käsitlust leidnud.

Joonis 4. Linnaaianduse situatsioon Tartus. Aluskaart: Tartu linna üldplaneering 20130+. Rohevõrgustik ja puhkealad. 2017. (Tartu linna üldplaneering 2030+ 2017).

2. MEETOD JA VALIM

2.1. Kvalitatiivne meetod

Käesolev töö on interdistsiplinaarne, kuna käsitleb maastikuarhitektuurilist probleemi kasutades sotsioloogilist meetodit ja uudset sotsiaalsete praktikate lähenemist inimeste igapäevaharjumustele. Uurimustöö jaoks kogusin andmed kvalitatiivsel meetodil kasutades poolstruktureeritud süvaintervjuusid. Poolstruktureeritud intervjuu võimaldab vastajal selgitada ja avada enda vaatenurki vabalt ning küsitlejal on võimalik küsida täpsustavaid küsimusi ja saada selle võrra rikkalikumat infot (Kalmus *et al.* 2015). Süvaintervjuu on sobiv uurimistehnika, et selgitada intervjuueeritavate igapäevaseid harjumusi ja nende põhjendusi erinevate linnaaianduse viiside kasutamise kohta. Üheksast intervjuueeritavast ei olnud keegi maastikuarhitektuuri taustaga ehk uurimus on viidud läbi osalejaintervjuuna, kus vastaja saab kirjeldada isiklikke arvamusi ja hoiakuid (Lepik *et al.* 2014). Vastajatele esitasin varem koostatud küsimused, mida vastavalt olukorrale sai täpsustavate küsimustega täiendatud. Ka küsimuste esitamise järjekorda muutsin, kui vastaja viis ise teema varem käsitletavate märksõnadeni.

2.2. Intervjuud

Uurimustöö jaoks läbi viidud intervjuud toimusid perioodil 28. märts – 3. aprill ja 22. – 30. aprill 2018 aasta. Iga intervjuu kestis 25 - 30 minutit ja mille salvestasin arvuti ja nutitelefoniga helisalvestusfunktsioonidega. Intervjuu kava koosnes neljast alateemast: 1) taustteadmised, 2) tänased harjumused, 3) saadavad hüved 4) alternatiivsed tegevused. Salvestused vestlustest kuulasin läbi ja transkribeerisin olulisemad teemalõigud ja tsitaatlauseid.

Intervjuud viisin läbi vastajatele sobivas kohas. Kaks intervjuud viisin läbi oma kodus, kaks kohvikus, kolm korporatsiooni ruumides, ühe vastaja kodus ja ühe vastaja töökohas. Enamasti vältisin intervjuu läbiviimise kohana kohvikuid ja teisi avalikke ruume, et ei oleks segavaid faktoreid ja vastaja saaks vaikusel mõelda oma küsimused läbi. Ent lasin koha valiku teha vastajal, et me leiaks just tema jaoks neutraalse koha, kus vastaja saaks end hästi tunda.

2.3. Valim

Valisin intervjueeritavate rolli need noored inimesed, kes on juba stabiilsema elukorraldusega ja Tartus mõnda aega elanud või siit pärit. Vastav esmane valim sai tehtud seetõttu, et värskelt Tartu kolinud noor elab alles uude ellu sisse ja pigem käib sageli linnast ära vanemate juures. Seetõttu ei ole tal reaalselt võimalik taimi kasvatada, sest puudub ajaline ressurss ja püsivus, mida eeldab toidukasvatamine.

Ülejäänud valimi moodustamise protsess toimus vastavalt tegevusele. Algselt oli eesmärk leida iga tegevuse esindajaid kaks: need kes tegelevad aknalaua taimede kasvatamisega, kes rõdul, kes peenramaal, kes kogukonnaaias ning kaks inimest, kes ei huvitu üldse sellest teemat ehk asjaga ei tegele. Kui sai intervjueeritavate otsimisega algust tehtud, ilmnis esiteks uue tegevusena *Click and Grow* seadeldises taimede kasvatamine, millega tegelejaga otsustasin samuti intervjuu läbi viia. Teiseks, näitasid esimesed intervjuud, et huvitavaid mõtteid ja teistsuguseid vaatenurki pakuvad vastajad, kes linnaaianduse teemast huvitatud pole. Need kaks tähelepanekut muutsid valimi ülesehitust. Uueks eesmärgiks sai intervjuuerida iga tegevuse esindajatest vaid ühte ja ülejäänud intervjuud teha nendega, keda teema ei köida või kes sellega ei tegele.

Leidsin vastajad läbi tutvuste. Tegin mõnele kandidaadile isiklikult ettepaneku intervjuul osalemiseks, sest teadsin tema tegevusest juba varasemalt. Kolm inimest leidsin küsitlust läbi viies, kui sain teada teiste inimeste huvist minuga oma mõtteid jagada ning seejärel võtsin nendega ühendust. Kogukonnaaianduse esindaja leidmiseks kirjutasin Facebooki portaali avalikku gruppi nimega “Elav Tartu” oma soovist leida selline inimene, kes vastaks minu töös seatud valimi kriteeriumitele.

Tabelis 1 toon välja intervjuul vastajate iseloomustavad andmed: soo, vanuse, tegevuse, elukoha ja nende leibkonna suuruse. Tulemuste osas on vastajate eristamiseks nende tsitaatide juurde märgitud vastav osaleja tema soo ja vanuse järgi (näiteks N23). Vastajate, kes esindasid tegevusena gruppi “ei huvita”/”ei tegele”, tähistuse juurde lisasin “*” (näiteks N23*).

Tabel 1. Intervjueeritavate valim soo, vanuse, tegevuse, elukoha ja leibkonna suuruse järgi.

	Sugu	Vanus	Linna-aianduse alaliik	Linnaosa	Elukoht	Leibkond	Viide	Intervjuu toimumise aeg
1	Naine	24	Aknalaud	Ülejõe	Ühiselamu	1	N24	03.04.2018
2	Mees	26	Rõdu	Supilinn	Väike kortermaj, rõduga	2 (+ kass)	M26	26.04.2018
3	Naine	27	Peenramaa	Kesklinn	Väike kortermaj, ahiküte	2 (+ koer, jännes)	N27	02.04.2018
4	Naine	29	Kogukonnaaed	Tähtvere	Väike kortermaja	1	N29	30.04.2018
5	Naine	23	Click and Grow	Raadi	Väike kortermaj, rõduga	2 (+ koer)	N23	28.03.2018
6	Mees	21	Ei tegele/ei huvita	Ülejõe	Kortermaja, rõduta	2	M21*	28.03.2018
7	Naine	23	Ei tegele/ei huvita	Kesklinn	Kortermaja, rõduta	1	N23*	03.04.2018
8	Naine	24	Ei tegele/ei huvita	Annelinn	Kortermaja, rõduga	1	N24*	22.04.2018
9	Mees	27	Ei tegele/ei huvita	Maarjamõisa	Ühiselamu	2	M27*	27.04.2018

2.4. Analüüsimeetod

Intervjuudes saadud vastused on kvalitatiivsed ja võimaldavad analüüsida vastajate mõtete tervikut, sarnasusi ja erinevusi eri vastajate puhul (Kalmus *et al.* 2015). Töö tulemuste peatükis on välja toodud ja jaotatud intervjuueeritavate antud vastused teemade kaupa ning lisaks on toodud teemagruppi ilmestavaid tsitaate. Tulemuste struktuuri koostas vastavalt uurimusküsimustele ja intervjuu kavale. Struktuur koosneb 6 alateemast, mis omakorda on täpsustatud ühe/kahe küsimusega. Tulemuste struktuuri 6 alateemat on järgmised: 1) isiklik tähendus: linnas toidukasvatamisest saadavad hüved, 2) materjalid ja infrastruktuur, 3) oskused, 4) sotsiaalne tähendus, 5) võimalused linnaaianduse praktika laiendamiseks, 6) alternatiivsed tegevused. Arutelu peatükis analüüsin tulemusi ja teooria osi koos vastavalt uurimisküsimustele.

3. TULEMUSED

Tulemuste peatükk jaguneb kuueks alateemaks, milles intervjuude põhjal saadud vastused on esitatud üldises plaanis ja lisaks täiendatud täpsustavate tsitaatidega intervjuudest. Intervjuudes vastajad olid enamuse teadlikud linnaaiandusest ja kolm neljandikku vastanutest ka toidukasvatamisega vähemalt varasemalt kokku puutunud. Kahe kolmandiku vastanute jaoks on esimeseks võimaluseks vanemate ja vanavanemate juures maal panustada toidukasvatamisse. Linnaaiandusest kui terminist, aga polnud kuulnud need, kes sellega ise ei tegele. Vastajad, kes ise endale linnas toitu kasvatavad, on mõiste “linnaaiandus” enda jaoks lahti mõtestanud. See erineb vastavalt tegevusvaldkonnale, millega tegeletakse. Kui kogukonnaaias teguteseja hindab lisaks saadustele sellega seoses tekkivaid sotsiaalseid suhteid, siis koduskasvatavad hindavad võimalust saada iseendale söödavat värsket kraami otse kodust või selle lähedalt. Vastanud näevad, et isegi aknalaul saab märkimisväärse koguse maitserohelist kasvatada, mis ongi nende peamine võimalus Tartu linnas toidukasvatamisega tegeleda. Üle poole vastanutest teavad, et Tartus on olemas kogukonnaaiad, kuid täpsemad teadmised sellistest võimalustest pigem puuduvad ja seega enamik seda oma võimalusena ei näe.

Ülevaade intervjuudes osalenute võimalustest linnas toidu kasvatamiseks:

N27 kasvatab toiduks taimi peenramaal ja aknalaul. Ta leiab, et tal on palju võimalusi toidukasvatamisega tegelemiseks. Ta tõi välja, et saab kasvatada toitu Tartu linnas, kui ta tahab, ja ka maal vanavanemate ning vanemate juures. *(EM. N27. 02.04.2018)*

N24 kasutab taimede kasvatamiseks aknalauda ning peenramaad ja kasvhoonet elukaaslase ema juures. Ta leiab, et kogukonnaaias saaks ta samuti kaasa lüüa, mida ta pole siiani küll teinud, aga on plaaninud uurida, mida nad seal teevad. *(J. N24. 03.04.2018)*

N29 tegeleb linnaaiandusega aktiivselt kahes kogukonnaaias. Ta on Aleksandri aias ja Emajõe aias tegutsenud nende algusest peale. Samuti plaanib ta sel hooajal laiendada ka oma koduhoovis kastiaaiandust. Seal oleks võimalik ka naabritega midagi ühiselt teha, kuid ta ei tunne survet, et seal ise initsiatiiv haarata. *(J. N29. 30.04.2018)*

M26 kasvatab taimi rõdul ja vähesel määral ka aknalaul. Üldiselt teeb ta seda enda ja elukaaslase tarbeks, aga kasvatab ka kassile otra, et ta saaks kätte vajalikud vitamiinid. *(S. M26. 26.04.2018)*

N23 kasutab hetkel *Click and Grow* süsteemi, kus kasvatab peamiselt maitsetaimi. Tal on võimalus kasutada taimekasvatuseks ka aknalauda ja rõdu, kus on väga päikseline, aga ta leiab, et *Click and Grow*-ga on lihtsam ja ei nõua nii palju viitsimist. (K. N23. 28.03.2018)

M21*, kes toidukasvatamisega ei tegele, leiab, et tema saaks kasutada oma aknalauda kevadel maitsetaimede kasvatamiseks. Samuti märgib ta, et kui ta väga-väga tahaks, siis ta saaks maal vanaema juures kasvuhoones midagi kasvama panna. (M. M21*. 28.03.2018)

N23* taimekasvatamisega praegu ei tegele. Ta on varem korra kasvatanud tomateid, aga need surid ja ta andis alla. Ta leiab, et tal oleks võimalus liituda mõne grupiga, kes linnaaiandusega tegeleb, aga ta pole uurinud ja arvab, et seda saaks Loodusmajas harrastada. Samuti leiab ta, et tal oleks võimalik kodus rohkem maitsetaimi kasvatada. (B. N23*. 03.04.2018)

N24*, kes taimekasvatusega ei tegele. Ta on sellega varem kokku puutunud maal vanemaid abistades. Maalt pärinebki enamuse tema värskest toidust. Ta leiab, et ise kasvatamine jääb tema puhul aja puuduse ja viitsimise taha. Ta näeb oma võimalusena aknalaual taimede kasvatamist. (M. N24*. 22.04.2018)

M27*, kes ise endale toitu ei kasvata, on pidanud seda lapsepõlves tegema. Nüüd plaanib sellega alustada tema abikaasa, kuid temal endal puudub huvi selles kaasa aidata. (J. M27*. 27.04.2018)

3.1. Isiklik tähendus: linnas toidukasvatamisest saadavad hüved

Vastanute jaoks oli palju erinevaid põhjuseid, miks toidu kasvatamisega tegeletakse. Kui jäädakse paiksemaks ja elu on stabiliseerunud, tekib suurem tahe panustada koduloomisse ja kaunistamisse. Tähtis on ka soov saada säästlikumalt värsket toitu, kui seda kõike poest ostes. Järgnevalt on toodud vastajate arutluskäik, mis hüvesid nad linnas toidukasvatamisel saavad ja mida nad eelistavad.

Ratsionaalsus ja hind:

Intervjuudest tuli välja, et üldiselt noortel võib küll olla tahe paremaid asju süüa, kuid määravaks on ikkagi hind. Samas leiti, et toit, mida ise saame kasvatada, on tegelikult poes

odav. Leiti, et maal elades on isekasvatamine oluline, kuna pood ei ole nii kättesaadav kui linnas. Hinnatakse vajalikku töö hulka ja aega, mis kulub ise toidukasvatamisele. Ürtide puhul on asi teisiti, sest neid on aknalaualt mugav võtta ja need püsivad seal kauem värskena kui poest ostetud ürdid.

“Nii palju, kui mina olen aru saanud, on toit, mida me ise saame kasvatada, poes väga odav. Nt kartul maksab väga vähe. Sellest tulenevalt on mul raske mõista, miks inimesed panevad nii palju tööd ja vaeva, et suvi otsa oma kartulitega möllata. See kõik on mehhaaniliselt masinatega teostatav. Ma saan aru, kui inimesed kavatavad ürte aknalaua, siis on neid ülimugav kohe värskelt võtta. Üldiselt on põhiasjad poes odavalt olemasja eesti inimesel pole oluline neid ise kasvatada, kui just ei elata kaugel maal, kus pole võimalik poodi minna.” (M. M21. 28.03.2018)*

Toidukasvatamisega tegelejad aga leidsid, et linnaaianduse puhul on materiaalsed kulutused nii väikesed, et saak on põhimõtteliselt tasuta käes ja palju parema kvaliteediga kui poest saadav.

“Ma ei looda saagiga oma ellujäämisele, kuid suvel on seepõhiline osaminu värskest toidust. Kui salatid hakkavad valmis saama, siis see on põhimõtteliselt tasuta saadud asi.” (J. N29. 30.04.2018)

“Kõige suurem mõjutaja on ikkagi see, et poes saadava hind ja kvaliteet pole nii hea.” (S. M26. 26.04.2018)

Stressi maandamine, hedonism ja eneseteostus

Linnaaianduse praktikud leidsid, et taimedega tegelemine maandab stressi, lõõgastades nii keha kui vaimu. Linnaaiandus pakub **füüsilist koormust**. Väljas toidukasvatamine on jõusaalis käimisele heaks asenduseks. Toas pakub aiandus vahetult imetlemise võimalust. Leitakse, et toidukasvatamine tekitab linnast äramineku tunnet.

“Kui õues või kasvuhoones tegeleda, siis saab värsket õhku hingata ja liikuda. Ja Toas lihtsalt iga päev vaatan, et oo, natuke on juba kasvanud ja nüüd kastan neid. (J. N24. 03.04.2018)

“Suvel ma ei näe põhjust, miks sa peaksid käima jõusaaalis, kui sul on aias võimalus ennast liigutada.” (EM. N27. 02.04.2018)

Linnaaiandus pakub praktikutele võimalust **rõõmustada oma tegevuse tulemuste üle**, Arenevat taime on hea imetleda. Samuti võimaldab taimedega tegelemine olla mõtetes iseendaga.

“See maaandab stressi, kui saab taimedega tegeleda ja saada rohkem köögivilju ja tervisliku toitu.” (J. N24. 03.04.2018)

“See on selline “tshill” tegevus. See on põnev, kui saad jälgida taime arengut ja sa saad tunda rõõmu pisikestest asjadest. Tärkamine pakub rahuldust ja seostub kevade ootusega...Pakub aega, kus saan olla iseendaga” (EM. N27. 02.04.2018)

”Taime kasvatamisega saad koheselt nähtavat kasu: ma panen seemne mulda ja näen kuidas see kasvab. Tihti sa ei näe tööd tehes oma töö tulemust, aga taimekasvatamisel on kindel konkreetne tulemus. Suvisel pärastlõunal aias mütates, tegib selline tunne, nagu oleksid käinud kuskil maal puhkusel.” (J. N29.30.04.2018)

“Sa saad vaadata, kuidas sul see seal võrsub ja sa saad olla õnnelik, kui seal lõpuks need õiekesed tulevad. Sa kunagi ei tea, kas see enne kuivab ära, kui õied jõuavad tulla.” (K. N23. 28.03.2018)

Mitu vastajat mainisid, et taimekasvatus pakub **hoolitsemise võimalust**. Seda praktikat võrreldi kodulooma kasvatamisega. Kui inimese elutingimused ei võimalda kodulooma endale võtta, siis saab hoolitseda taimede eest.

“Ei kujuta kodu ilma Click and Growd-ta ette, nagu koduloom on” (K. N23. 28.03.2018)

“Kui nüüd kodulooma ei saa võtta, siis taimed on peaaegu nagu koduloom.” (J. N24. 03.04.2018)

”See on nagu kassi pidamine. Sul on nagu koduloom. Taimed nagu loomadki muudavad kodusemaks õhkkonna.” (S. M26. 26.04.2018)

Vastajad leidsid, et enda kasvatatud toit on kasvanud armastusega. See saab endale emotsionaalselt tähtsaks ja sellel ei lasta hukka minna ning tarvitatakse ära suuema entusiasmiga.

”Miski muu ei ületa seda tunnet, kui sa saad ise enda kasvatatud hommikul värskelt võileivale panna.” (S. M26. 26.04.2018)

“Ise basiilikut kasvatades, seda on täitsa tore vaadata. Tahaks loota, et ta on kasvanud armastusega, ja on selle võrra parem ka. Ja kuna sa oled selle ise kasvatanud, siis sa pigem sööd selle ära. See teeb toidu rõõmasamaks, värvilisemaks ja tervislikumaks ja ma süön selle kindlat ära.” (M. M21. 28.03.2018)*

“Ma arvan, et ilma toidukasvatamiseta jääksin puudust tundma just nendest maitsevatest asjadest. Näiteks just tomatid, kui praegu poest osta, siis need pole üldse nii maitavad ja on võibolla natuke vesised. Kui ise kasvatad, siis on palju maitavamad ja odavamad ka.” (J. N24. 03.04.2018)

Toidu kättesaadavus ja puhtus

Vastajate jaoks on värske toidu pidev kättesaadavus oluline. Linnakeskkonnas ollakse harjununud võimalusega lähedal olevast poest saada kiirelt kätte kõik vajalik. Samal ajal mainivad linnaaianduse praktikud, et tänu oma tegevusele on neil võimalik mugavalt kodust lahkumata kohe värsket kraami saada.

“Ma võin poodi ka minna iga hetk, aga ma ei saa alati minna maale, sest see on kaugel ja tänu ise toidukasvatamisele saan ma iga hetk seda värket tilli võtta ka linnas.” (J. N29.30.04.2018)

Linnaaiandusega tegelejad hindavad saagi puhtust. Tänu ise sellega tegelemisele teavad nad, kuidas on seda taime kasvatatud. Noored hindavad, pestitsiidide vaba toidu kasvatamist. Teatakse, et suurtootmisel kasutatakse enamasti väetisi ja mürke, et saada rohkem saaki.

“Sa näed, et sinna pole midagi peale pandud neid mürke, sa tead kust see tuleb ja kuidas on see kasvatatud. (K. N23. 28.03.2018)

“See ka, et kodus sa ei kasuta mingeid pestitsiide, mingeid vahendeid millegi tõrjumiseks, millega taime võiks kahjustada, mida aga tehakse enamustes taimekasvatustes: pritsitakse ja väetatakse kuidagi moodi. Ise kasvatatult oleksin ma kindlam, kuidas see on kasvatatud, aga ma ei mõtle sellele, kui poes basiilikut valin.” (M. M21. 28.03.2018)*

"Olen igastuguste väetamiste ja mürgitamiste vastane. Oma emaga olen näiteks väga palju sellel teemal kakelnud nagu viljapuude pritsimine. Muidu tema ei saagi ploome. (EM. N27. 02.04.2018)

Mõned vastajad väldivadki puuviljade ostmist, mida peavad liiga mustaks. Leitakse, et ise, ja eriti maal vanemate poolt kasvatatud toit on kõige puhtam.

"Siis sa vähemalt tead, kui puhas ja millega saaki pritsitud on. Maal vanemate kasvatud toit on minu jaoks kõige puhtam ja teadlikum valik." (M. N24. 22.04.2018)*

"Linnas kasvatamise puhul olen kahelnud toidu tervislikkuses, sest meil on rõdu tänavale hästi lähedal ja meie tänav tolmas, aga nüüd viimasel ajal enam ma ei muretse. Nüüdseks on asi parem ja ma olen leppinud sellega, et see pole nii puhas kui maalkasvatatud, sest linnaõhk on teistsugune." (S. M26. 26.04.2018)

Enamik vastanutest peavad Eesti toodangut ökoloogiliselt puhtaks. Ent vaid üksikud jälgivad toiduvalikuid tehes toidukilomeetreid, mis kulub imporditud toorainele.

"Mulle pigem jah meeldib kodus kasvatada, sest ma tean, et kõik on hästi ja keegi pole seda mulle kuskilt kaugelt, kaugelt toonud. Pigem eelistan jah eestimaist. (K. N23. 28.03.2018)

"Tänu aiandusele ei pea ma ostma poest salatit, mis on tulnud kaugelt ja millegagi pritsitud." (J. N29. 30.04.2018)

Suhtlemine ja koos tegutsemine

Tubastes tingimustes või rõdul toidu kasvatajad suhtlemist oluliseks ei pea. Mõni vastaja naudibki suhtlemisest vaba aega taimedega tegelemisel. Suhtlemisvajadus on oluline ajend neile, kes tegutsevad kogukonnaaias ja nendele, kes vanemate aiamaal abiks käivad. Toidukasvatamine saab olla seltskondlik tegevus, mis lähendab eri põlvkondi, ämma ja miniat või pakub uut tutvusringkonda.

"Et kui elukaaslase emaga koos kasvuhoones tegelen, siis suhtleme ja see lähendab." (J. N24. 03.04.2018)

"Kogukonnaiaas on inimestega kokku saamine põhiline hüve, see sotsiaalne kontakt on oluline." (J. N29. 30.04.2018)

Samas leidis vastajad, kes pelgasid uurida kogukonnaaedasid just suhtlemise pärast, sest arvasid, et tegemist on kinnise seltskonnaga, kes nendes tegutsevad. Vastaja võrdles kogukonnaaelu hobiga, mis nõuab ja annab lisaks eneseteostusele ka suhtlust ja tekitab sõpruskonna.

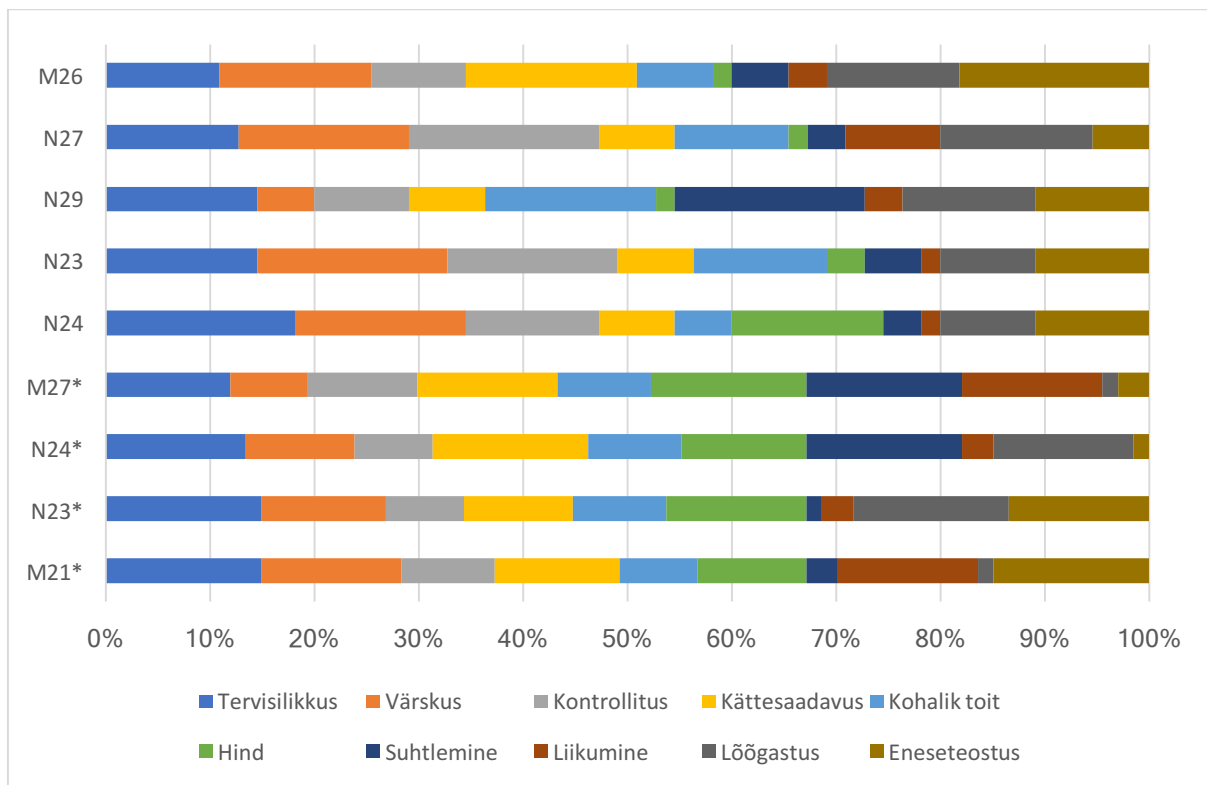
"Ma olen kuulnud, aga ma ei tea sellest midagi. Meie kodukandis Supilinnas seda pole ja ma ei näe seda, et miks ma peaksin minema ülejõele selleks, sest saame enda vanemate juures soovi korral näpud mullas toimetada niigi. Kõrvalt vaadates on ikkagi see, et kogukonnaiaas toimetavad inimesed on ikkagi ka kinnine seltskond ja ei pruugi sinna uue inimesena nii kiirelt sisse sulanduda. Kindlasti on see ka minu süü, et ma ei ole piisavalt huvi tundud. See võib-olla nagu laulukoor, kuhu sa lähedki lisaks laulu huvile seltskonna pärast, aga meil pole seda kogukonna tunnet sealt vaja saada." (S. M26. 26.04.2018)

3.2. Linnas toidukasvatamisest saadavate hüvede suhteline olulisus

Intervjuu käigus palusin vastajatel järjestada olulisuse järjekorras märksõnad, mis neile on olulised toidukasvatamise juures. Tulemustest on koostatud diagramm, mis kajastab toidukasvatamisel saadavaid hüvesid vastavalt iga vastaja järjestusele. Kõige tähtsamale märksõnale andsid vastanud kümme punkti, kõige vähem tähtsale ühe punkti. Need, kes linnaaiandusega ei tegele, järjestasid märksõnad vastavalt oma toiduhankimise harjumustele. Kõige olulisemaks pidasid vastajad, et ise toidukasvatamisel saab tervislikku ja värsket toitu (joonis 5). Olulisteks aspektideks oli veel kontrollitus ja kättesaadavus. Kogukonnaiaas tegutseja eristub teistest vastanutest, sest tema on ainukesena esimesena välja toodud suhtlemise aspekti. Teiste vastajate jaoks jäi suhtlemine alati hüvedest viimaste sekka.

Vastajad, kes ise toitu ei kasvata, pidasid oluliseks toidu kättesaadavust ja hinda. See näitab, et pigem on raskemas olukorras värsket toidu hankimisel need, kes seda poest peavad ostma ja väiksemas koguses seda ise ei kasvata. Vastajad, kes ise toidu kasvatamisega ei tegele, järjestasid eneseteostuse, liikumise, suhtlemise ja lõõgastumise aspektid selle järgi, millest

kõige rohkem puudust tunnevad. Välja saab tuua suhtlemise vajaduse, millest pooled puudust tunnevad.

Joonis 5. Vastajate jaoks toidukasvatamise hüved olulisuse järgi. * on tähistatud vastajad, kes ise linnaaiandusega ei tegele.

3.3. Materjalid ja infrastruktuur

Vastanud kasutavad toidu kasvatamiseks aknalauda, *Click and Grow* süsteemi, elukaaslase vanemate kasvuhoonet, peenramaad; leidub ka kogukonnaaia aktiviste ja neid, kellel on võimalik suvisel ajal kasutada rõdul istutuskaste.

Kõik, kellel on vähegi võimalik toidutaimi kasvatada majast väljaspool, teevad seda teatud osas ka aknalaua, kasvatades seal ette istikuid, mida hiljem peenrale või kasvuhoonesse istutatakse.

“On rõdu, aknapealsed, on muld ja potid. On võimalused olemas küll, küsimus on ainult selles, et mida mulda panna, kas on aega ja muidugi sõltub ka sellest, kas on veel tulemas öökülma või ei.” (S. M26.26.03.2018)

Nii mõnigi vastaja leidis, et probleemiks on ka valgustingimuste ja ruumi puudus. Seda töid välja vastajad, kellel ongi aknalaua pinda väga vähe, sest elatakse ühiselamus või kellel on rohkelt toataimi.

“Mul pole valgustingimusi ega ruumi hetkel häid aga no nii salatimaterjali ikka kasvatan.”
(EM. N27. 02.04.2018)

“Ma elan kortermajas, kus mul on ka aed ja minu trepi peal on ainuke koht, kuhu päike peale paistab, nüüd sel aastal plaanin sinna kastiaia teha, kust ma saan värskaid maitsetaimi ja asju.” (J. N29. 30.04.2018)

Kui noorel puuduvad varasemad kogemused ja ta pole seni ise midagi kasvatanud, kasutakse *Click and Grow* seadeldist ja hinnatakse pigem mugavust.

“Praegu kasutan ainult Click and Growd. On ostetud see alus ja siis on mul selleks olemas juba ette ostetud potid, et ma saaksin uued taimed panna, sest praegused saavad varsti otsa.” (K. N23. 28.03.2018)

Oma koduhoovis või linnas peenramaal aiandusega tegelemise võimalust enamik vastanutest ei maininud. Sellised võimalused puuduvad ilmselt noortele populaarsetes elukohtades nagu suuremad kortermajad või ühiselamud ja linnaosad nagu Kesklinn või Annelinn. Nii mõningi vastaja tõi välja võimaluse kasutada Tartu linnas elavate enda või elukaaslase vanemate aeda või kasvuhoonet taimede kasvatamiseks.

Isegi need vastajad, kes ise toidukasvatamisega ei tegele ja teemast ei huvitu, on märkinud, et neil leidub kodus anumaid ja muld millegi kasvatamiseks, mis on enamasti jäänukid varasematest katsetutest või kingitud/hangitud ilutaimede jaoks. Vastaja, kes tegeleb aiandusega *Click and grow* süsteemiga mainis, et tal oleks rohkem võimalusi võrreldes sellega, kui palju ta hetkel kasutab. Nii mõnigi linnaaiandusest mitte huvitatu kasvatab pigem orhideesid, mida on mugavam kasvatada.

3.3.1. Millega on vastanud investeerinud oma materiaalsetesse võimalustesse?

Vastanud leidsid, et pigem ei ole linnaaianduseks vajalik palju raha investeerida.

“Põhiasjad on mul nagunii olemas, aastas mingi 5 eurot umbes kulutan.” (EM. N27. 02.04.2018)

“Me oleme investeerinud nendesse istutuskastidesse, mis on arvatavasti juba oma maksumuse tagasi teeninud., Arvatavasti oleks kallimaks läinud, kui me kõik ise kasvatatu oleks poest ostnud. Kasti hind on tasa teenitud. Just hiljuti ostsime ka head mulda, et hooajaks valmis olla.” (S. M26. 26.04.2018)

Vähehaaval alustades on investeeringud noortele taskukohased. Samuti mainiti perekonnalt või tuttavatelt vajalike pottide saamist. Esimese võimalusena aknalaua kasvatamise alustaja märkis oma kuluna 10 eurot. (J. N24. 03.04.2018). Click and Grow süsteem nõuab aga suuremaid välja minekuid.

“See Click and Grow alus maksis 60 äkki ja need täiteanumad on siis 10 või 12 €, kust saad siis kolm topsikut taimedega.” (K. N23. 28.03.2018)

Kogukonnaaed ei eelda suuri väljaminekuid. Seal on olemas maa ja vajalikud vahendid ning liikmel tuleb vaid kohale minna.

“Mul on kindad ja see on kõik, mis mul vaja on. Kogukonnaias on kõik vajalik olemas. Seal ei ole isegi liikmemaksu. Seal on nii, et kui panustada, saad ka neid hüvesid. Kui sa kasvatad endale toitu Maheaaias, siis seal on liikmemaks.” (J. N29. 30.04.2018)

Vastanute näevad piisavalt võimalusi linnaaiandusega tegelemiseks. Pigem leitakse, et oma võimalusi võiks rohkem ära kasutada. Enamasti jäävad need kasutamata aja puudusest tingitult. Kui tulemas on tihedam koolitöö hooaeg või elukorralduslikult pole võimalik hetkel tegutseda, siis jäävad näpud mulda pistmata.

3.4. Oskused

3.4.1. Noorte varasem kokkupuude aiandusega

Leiti, et toidukasvatamisega ei hakata tegelema päevapealt. Aiandusega tegelemine kasvab harjumuseks järgjärgult. Enamus vastanutest on varem aiandusega kokku puutunud maal vanaema abistades või perekonna peenral tegutsedes. Kõik vastanud leiavad, et teadmised tulevad lapsepõlvest ja enda vanemate- või vanavanemate kaudu.

“Ema õpetas.” (K. N23. 28.03.2018)

“No isiklikult täiesti üksinda ma ei ole midagi kasvanud, aga nagu ikka maal vanaema juures olen näinud, aidanud, kartulit võtnud, porgandit ja selliseid lihtsamaid aiatöid teinud, kurki kastnud. (M. M21. 28.03.2018)*

“Ma olen väiksest saadik vanaemasid aidanud nii juurvilja- kui ka iluaias, kitkunud, külvanud ja saaki koristanud. Sain taskuraha selle eest. Väiksena tahtsin saada aednikuks. Olin hästi palju väiksena maal ja seal oli see loogiline, et aitasin.” (EM. N27. 02.04.2018)

“Ma arvan, et suure osa olen pärinud emme käest, kes lapsena õpetas tilli külvama ja kõike sellist.” (M. N24. 22.04.2018)*

Lapsepõlve kogemus ja päritud mõttemaailm on määravaks ka täiskasvanuna. Vajalikud teadmised ja tahe ka ise midagi teha säilib.

“Nii kaua kui ma mäletan ja mul jalad all olid, siis ma olin kuskil kartulipõllul kaasas. Ma arvan, et ema oli see, kes võttis mind kaasa progandipõllule rohima. See on minu jaoks olnud loomulik osa elust. Ma tean, kust mu toit tuleb ja sellepärast on ka linnas mul tunne, et midagi võiks teha.” (J. N29. 30.04.2018)

Leidus ka neid, kes on hankinud teadmisi ülikoolis sellise valdkonna õppeainetel osaledes, Youtube video vahendusel õppinud või lugenud toidukasvatamise/aianduse kohta ajakirjandusest.

“Mõlemad vanaemad õpetasid, ajakirju olen lugenud ja olen läbinud aine “Botaanika agronoomia alused”, mille sain A.” (EM. N27. 02.04.2018)

“Kõrvalt olen näinud ja ise katsetanud ning Youtubest vaatan videosid, kuidas kasvatada.”
(J. N24. 03.04.2018)

”Kindlasti midagi on tulnud ka internetist lugedes ja bioloogia, looduseõpetuse tunnist.”
(M. N24*. 22.04.2018).

Samuti märgiti, et taimede kasvatamine on loomulik protsess ja see baseerub üldistele teadmistele loodusest.

”Kogemus on väga lähedane, sest elasin maal. Teadmised ja oskused ei ole tulnud õpetades, vaid see on tulnud loomulikult, et kuidas loodus toimib, kuidas seeme läheb kasvama, kuidas taimed “mõtlevad”, kuhu nad tahavad saada istutatud. Ma arvan, et see kõik on tulnud teistest loodusteadmisest, mida siis nüüd saab rakendada poti põllunduses.” (S. M26. 26.04.2018)

Kogukonnaaias tegutsemise oskused tulevad seal juba tegutsenud kaaslaste käest.

”Ma olen algusest peale juures olnud Tartu kogukonnaaedade tegutsemisel, sõbranna kutsus. See huvi on ajaga kasvanud, me ei ärka hommikul üles mõttega: ”Nüüd ma teen kogukonnaaia”. Inimesed, kes kogukonnaaiaga liitunud, tulevad järk-järgult. Algul vaatavad ja siis järjest enam õpivad, kuidas seal toimetada, ja saavad julgust juurde.” (J. N29. 30.04.2018)

Vastanud, kellel puudus lapsepõlves saadud kogemus, tunnevad end linnaaiandusega alustamisel ebakindlalt. Neil puudvad teadmised ja kogemused ning sageli ka huvi, sest nad ei tea, mida tahta.

“Varasemat kogemust ei ole väga. Meil on kodus täpselt nii palju taimi, et meil on kaks jõulukaktust, mis on umbes samavanad kui mina ja kaks sõnajalga, mida kastetakse ka umbes korra kuus. Ja mu pere pole selline taimede pere. Olen linnast pärit ning meie maakodus on ka selline hästi liivane muld” (B. N23*. 03.04.2018)

Lapsepõlves saadud kogemus võib ka olla linnaaiandusest eemale peletav. Kui vanemate huvi aianduse vastu on olnud vastajale liiga survestav, siis on tal täiskasvanuna kadunud huvi ise samas valdkonnas tegutseda.

"Lapsepõlves ma elasin eramajas, kus vanemad eeldasid, et ma võiksin teha alati mingeid haljastustöid. Ma olin see, kes tõstis ja kaevas. Mind ei huvitanud väga see taime kasvatamine. Mulle lihtsalt tundus, et need kasvavad. Lapsepõlvest on jäänud traumaatiline kogemus, selle aiandusega, sest ma pidin seda tegema, mingit kasu ma selles ei näinud. See oli minu jaoks üks tüütu kogemus, mis mind nagu vangis hoidis ja nüüd üldse ei tõmba mingi aianduse värk." (J. M27*. 27.04.2018)

3.4.2. Toidu kasvatamiseks vajalikud oskused

Vastajad pidasid oluliseks üldisi oskusi, kuidas ja mida kasvatada. Toodi välja ka valguse ja kasvutiheduse arvestamist, millal külvamiseks õige aeg, kuidas taimi ümber istutada, kui sageli on vaja kasta jne. Sageli toodi välja just need oskused, millest ta alles hiljuti oli puudust tundnud.

"Üldse see teadmine, millal mida külvata, kui tihti ja kuidas kasta, et mõnda asja ei tohi üldse pealt kasta. Väetiste kohta ka, mis on looduslik väetis. Millal võib taimi panna õue ja millal võiks neid panna kasvohoonesse kasvama." (J. N24. 03.04.2018)

"Peab teadma, millal rohida, et sa ei jääks esimese rohimisega liiga hiljaks või teed seda liiga vara. Kas sa siis nupid õiged asjad sealt välja või need õiged asjad on jäänud liiga väikseks. Peab teadma mida harvendada ja mida mitte. Maasikate puhul näiteks, kas sa võtad need väiksed võrsed ära või mitte. Tomatite puhul peab need kasvud ära võtma." (K. N23. 28.03.2018)

"Tuleb teada, kuidas mingit kindlat taime kasvatada. Kas nad tahavad soojust, palju vett või armastavad just kuiva mulda. Siis väetised, mida mingi taim vajab selleks, et kasvada." (M. M21*. 28.03.2018)

Samas hinnati, et spetsiifilised teadmised polegi olulised, sest need tulevadkogemusega. Vaja on indu ja motivatsiooni. Isikuomadused on need, mis loevad, nagu näiteks kannatlikkus.

"Teadmisi otseselt mitte, ma ei ole kunagi mingit peenart teinud. Lehtsalatit kasvataks aknalaua ja võib-olla saaks hakkama. /.../ Ma arvan, et see on kogemuse põhine, et sa tead, millal midagi tuleb teha." (B. N23*. 03.04.2018)

"Kui sa kogukonnaaeda tuled, siis ei oelgi vaja mingeid teadmisi ja oskusi. Seal on vaja tahet õppida ja katsetada. See tuleb kuidagi loomulikult. Sa pead lihtsalt seemne mulda panema ja alles järgmine tase on mõelda, kuidas saada rohkem saaki. Alles siis tuleb rohkem teada. Kogukonnaaias on lihtne, seal keegi teab midagi ja keegi teine teab midagi muud." (J. N29. 30.04.2018)

3.5. Sotsiaalne tähendus

3.5.1. Millist ühiskondlikku ja lähedaste suhtumist tunnetatakse?

Vastajad leidsid, et ühiskondlikult on linnaaiandus ja teised keskkonnasäästlikud tegevused saanud üha populaarsemaks. Kõik leidsid, et järjest enam räägitakse linnas ise toidu kasvatamisest ja teema on noorte seas populaarne.

"Ühiskondlikult läheb see minu meelest järjest rohkem moodi, see ökoperendus ja kolimine tallu, kus teeme asju. Eestis pole vist kunagi olnud halba suhtumist, aga nüüd ka noored lähevad maale ja see on vahva." (B. N23*. 03.04.2018)

Enamasti on vastanud ise üksi taimedega tegutsejad, sest elatakse üksi või elukaaslane ei ole asjast huvitatud. Mittehuvitatud ise kaasa ei löö, kuid mainisid oma elukaaslase huvi linnaaianduse vastu ja et nad seda toetavad.

"Nüüdseks ma olen pigem üksi üritaja. Mu elukaaslasel oli alguses lihtsalt tehniline huvi, kuidas Click and Crow töötab." (K. N23. 28.03.2018).

Enamasti oma tuttavatega aiandusest ja toidu kasvatamisest ei räägita. Pigem ollakse kadedad oma tuttavate peale, kes leiavad selleks aega.

"Mul on praegu sellised tudengi sõbrad, kellel on mõni potitaim, aga sellest ei ole midagi arutada." (B. N23*. 03.04.2018)

"Ma arvan, et nii mõnigi mu sõber teeb, aga me pole sellest kunagi rääkinud. Toidukasvatamine on väga lahe ja ma olen isegi natuke kade, et nad viitsivad seda teha ja neil on selleks aega." (M. N24*. 22.04.2018)

Tänapäeva noored püüavad end ise märgatavaks teha. Vastajad on märganud, et nende tegevust pannakse tähele. Praktiseerijad saavad positiivset tähelepanu sotsiaalmeedias. .

“Tundub, et on suur toetus. Instagarammis tuleb palju “like”. Mõni jällegi ei usu, et toas on ka võimalik tomatit kasvatada. (J. N24. 03.04.2018)

“Kui külla tullakse, siis ikka küsitakse, mis see Click and Grow on ja oo kui lahe, mis see teeb. (K. N23. 28.03.2018)

Ühel juhul toodi välja ka lähedase negatiivne suhtumine, mis vähendab huvi ja peale hakkamist.

“Korterikaaslane täna ütles, et kui ta saaks, siis meil oleks kõik lilled kunstlilled. Lapsepõlvkodus pole ka huvi.” (B. N23. 03.04.2018)*

Ka lähedase negatiivne katse toidu kasvatamisel peletab linnaaiandusest eemale. Samuti on eelmale jäämisel määrav varasem isiklik eksimine..

“Elan koos õega, kes korra proovis sinepi lehti aknalaua kasvatada. aga Nähes, kui palju tal neist raisku läksid, ei tekkinud endal sellist huvi, et oh tahaks ise ka kasvatada.” (M. N24. 22.04.2017)*

“Ükskord sõbrad läksid ära ja jätsid minu hooleks oma eksootilised piprad ja mina siis pidin neid kastma, aga ma lihtsalt unustasin seda teha. Ma ei tulnud selle peale, et ma peaksin pidevalt nende eest hoolitsema.” (J. M27. 27.04.2018)*

Vastajad, kes ise taimekasvatusega ei tegele hindasid teiste tegevust kas neutraalselt või negatiivselt. Leitakse, et tegelikkuses pole vaja meil ise midagi kasvatada, sest linnas on kaubanduses kõik vajalik saadav.

“Eks see paistab natuke imelik, tegemist on muidugi hobiga, kui midagi pole peale hakkata oma ajaga, siis miks mitte“...” aga tegelikult saame kõik vajaliku poest kätte, mida kõike me ise endale kasvatame.” (M. M21. 28.03.2018)*

Negatiivne suhtumine pole aga agressiivne. Mitu vastajat rõhusid, et neil on praktikutesse ükskõikne suhtumine seni kuni nad sellega teisele pinda ei käi.

“Mul on suva. Selles mõttes mul pole valikut, et ma pean oma abikaasat toetama, aga ärgu mulle sellega pinda käigu. Kui järgmine kord keegi ütleb, et hoia mu taimi, siis ma ütlen, ei, ma ei saa sellega hakkama (J. M27. 27.04.2018)*

Samas mittetegelejad analüüsisid oma tuttavate seost aiandusega ja leidsid, et sageli muutub see tegevus kohustuseks, mida peab tegema. Rohimine ja muu hoooldus võivad muutuda kohustuseks ja seda kardetakse.

“Mu sõbrannal on maja ja aed. Kui sõstrad valmivad, peavad nad nendega midagi peale hakkama. Minu meelest on see jube tüütu. Nüüdseks on see neile hobi, aga varem oli see neile kohustus.” (B. N23. 03.04.2018)*

Erinevalt erakorteri aknalaua või rõdul toimuvast on kogukondlik tugi eriti oluline ühisaedade puhul. Jagatud aia puhul, kui elumaja ümbrus on poolavalik ja naabritega ühine, on kaaselanike suhtumine ükskõikne või pigem linnaaiandust pidurdav. Vastajad tajusid, et majarahva suhtumine kodusse lõppeb korteri seintega ja aeda ei soovita arendada.

Leitakse, et aiaga korterite puhul peaks olema keegi eestvedaja, kes kõiki kaasa tegutsema innustaks. Vastajad leidsid, et naabrite suhtumise tõttu pole neil endil motivatsiooni eestvedaja olla. Nad saaksid toidukasvatamist ka mujal praktiseerida ja otsest vajadust ei näe, kuigi unistusena sooviksid ikkagi naabrite suhtumise muutumisel seda koduaias alustada. Teiseks töid nad välja, et neil puudub vajadus naabritega suhelda, sest sõbrad on neil olemas ja nendega suhtlemise praktikat piisavalt.

“See naabruskond, keda me enda ümber ise valinud ei ole, ei suhtu hästi ja kas meil ongi vaja seda kommuuni tunnet nendega tekitada. Aga see sõpruskond ja lähedasemad inimesed, keda sa ise endale valid, peab loomulikuks, et ise värsket kasvatada ja ise süüa teha.” (S. M26. 26.04.2018)

“Ma olen tunnetanud väga erinevaid seisukohti. Esiteks ma arvan, et need inimesed, kes on täiesti ühise aiapidamise vastu, ei tule seda aeda ütlema. Linnavalituse on pigem neutraalne ja vahel isegi positiivne, sest neil on arengukavadeskogukonnaaiad sees ja nad on õnnelikud, et keegi selle asja ära. Selles mõttes on see Tartus hea. (J. N29. 30.04.2018)

“Nii palju, kui me oleme majarahvalt küsinud, kas me võime ühissesse hoovi taimi istutada, siis see suhtumine on ükskõikne. Lausa nii ükskõikne, et eelmisel aastal niideti meie istutatud ilutaimed maha. Hoolimatu suhtumine tekitab sellise tunde, et meiegi peaks mõtlema, et meie kodu algab siseruumist ja lõpeb välisuksega. Meie jaoks on seda raske mõista, sest pärineme teistsugusest keskkonnast.” (S. M26. 26.05.2018)

Linna poolt eraldatud kruntidel kogukonnaaianduse edenemiseks on oluline, et oleks eestvedajaid. Kui nähakse positiivset tagasisidet, tekib ka huvilisi juurde.

“Esimene kohtumine muutis täiesti minu arvamust, sest ma mõtlesin, et keegi nagunii ei tule kohale ja lähen lihtsalt sõbannale toeks. Tegelikult tuli kohale 20-30 inimest. Nüüd on Tartus kaks aeda ning inimeste tähelepanu ja soov on olemas, vaja on ainult, et keegi eest võtaks. Nende inimestega olen saanud heaks sõbraks, kindlasti on tekkinud huvitav seltskond.” (J. N29. 30.04.2018)

3.6. Võimalused linnaaianduse praktika laiendamiseks

Järgnevalt on välja toodud vastajate poolt tingimused, mis võimaldaksid linnaaianduse praktikaga alustamist või sel alal laiemat tegutsemist. Need on elu stabiilsus, täienevad oskused ja materiaalsed võimalused ning ühiskondlikud hoiakud.

3.6.1. Elu stabiilsus

Vastajad olid noored, kellest paljud veel õpivad. Neil on kooli kõrval oma aja jagamine töö, hobide või toidukasvatamise vahel eeldab head ajaplaneerimist, suurt tahet ja stabiilsemat elu. Neil, kes käivad nii tööl kui koolis, on raske leida aega toidukasvatamiseks. Usutakse, et peale kooli lõpetamist saabub ellu stabiilsus, mis võimaldab rohkem tegeleda aiandusega.

“Oleks vaja aega, et praegu noh käin koolis ja tööl. Kui kooli, läbi siis on kindlasti rohkem aega tegelemaks aiandusega.” (J. N24. 03.04.2018)

“Isiklikus plaanis: põhimõtteliselt ma peaksin lõpetama ülikooli ära, et mul oleks vähem kohustusi ja rohkem aega ja kindel koht selle tegemiseks ehk siis stabiilsus elus.” (EM. N27. 02.04.2018)

“Ma pole veel otsustanud, et ma jään kuhugi paigale. Tartu on küll koht, kuhu jään, aga mitte samale elukohale 20 aastaks ja seepärast puudub suur motivatsioon koduhoovis aiaga eestvedamist alustada.” (J.N29.30.04.2018)

“Mul peaks olema kodufaas, praegu on mul see tudengifaas.” (B. N23. 03.04.2018)*

Vastajad, kes toidukasvatamise praktikaga ei tegele, leiavad, et neil jääb linnaaiandusega alustamiseks puudu motivatsioonist. Samas praktikaga tegelejad leiavad, et igapäevaselt toidukasvatamine palju aega ei võta ja kinnitavad, et määravaks on nende puhul saanud järjepidevus ja distsipliin.

“Mul peaks ikka jõe palju aega olema, et ma sellega tegelema hakkaks. Mu suhtumine peaks muutuma ja tekkima viitsimine. (M. M21. 28.03.2018)*

“Sinna ei kuluks palju aega, kukilt selle leiaks, aga selleks peab olema motitvatsioni.” (J. M27. 26.04.2018)*

“Disipliini ja järjepidevust peaks olema rohkem. Ajaplaneerimine peaks olema parem, et praegu kogu aeg kulub töö- või kooliasjade tulekahjude kustutamisele, siis tegelikult võiks olla selline hommikune rituaal taimi kasta ja õhtuti võtta see 10 minutit taimede jaoks. Aga kunagi ei teki seda kümmet minutit vaimselt, et see on peas kinni.” (S. M26. 26.04.2018)

Samuti on kindlustunne oluline neil, kes elukohta üürivad. Need noored on äraootaval seisukohal, sest üürikorteriga ei teki niivõrd sidet, et oleks soov panustada koduhoovi arendusse ja linnaaiandusse.

“Tahaks iseseisvust, et oleks oma aed, kus ma saan ise otsustada, kuidas ja mida teen.” (EM. N27. 02.04.2018)

“Ma arvan, et ma peaksin ise tegema selle otsuse, et ma kolin sinna kohta, kus ma viitsiksin seda aeda pikemalt teha. Tartus on õnneks kogukonna aia puhul see, et ükskõik kuhu ma ümber kolin, see aed jääb ikka mulle kättesaadavaks. Praegu ma elan üürikohas, mis võib iga hetk muutuda. Kindlustunne puutub, sest linna ütlemise peale võib ka aia koht muutuda.” (J. N29. 30.04.2018)

Elu stabiliseerumisel näevad ka vastajad, kes hetkel ei tegele linnaaiandusega, tulevikus sellega tegelemas. Tahetakse olla hiljem ideaalne lapsevanem, kes teeb sisse traditsioonilisi hoidiseid. Leitakse, et veel pole selleks piisavalt teadmisi ega võimalusi, kus sellega tegeleda.

“Idee poolest ma tahaksin olla tulevikus selline vanaema, võib-olla isegi ema, kellel on tehtud punase- või mustasõstra mahla, aga ma ei tea, mis nad teevad. Ma ei ole end veel kurssi viinud. Ühtlasi mul poleks kuskil kasvatada ka.” (B. N23. 03.04.2018)*

Leitakse, et toidukasvatamise tingimuste paranemine oleks motivatsiooniks linnaaiandusega alustamiseks või selle laiendamiseks. Pakuti välja, et linnas võiksid olla aiamaad, mida saavad üürida korteris elavad inimesed. Isiklikus plaanis unistatakse parematest elamistingimustest, oma majast, kus oleks aed, rohkemate akendega elukohast, lõunapoole olevatest akendest ja rõdust.

“Ma arvan küll, et uue elukoha valikul ma uuriks, et kui on mõni korter aiaga või vaataks palju seal aknaid on ja kuhu poole, kas ida poole., Võibolla valiks küll selle järgi, et oleks lihtsam neid taimi kasvatada.” (J. N24. 03.04.2018)

“Ma sellepärast ei otsiks uut elukohta. Aga kui mul oleks kaks valikut, millest ühel oleks rõdu ja teisel mitte, siis ma kalduks selle rõdu poole.” (M. M21. 28.03.2018)*

“Mul on põhja poole aknad ja see ongi üks suur faktor, miks ma tahaksin kolida. Kui mul oleksid lõuna poole aknad, siis ma kasvataks ka aknalaua midagi. Ma praegu kasvatangi seal mõnda taimet ette, aga neil on seal ikkagi väga pime.”

“Argument peaks olema oma aed, mis laieneb ka laiemalt, et kus on laste mänguväljak, õunapuud ja oma asjad, et eestlastel on see väljend “vanaema juurde maale”, et neil süda tilgub verd, et kui sa ostad poest õunu.” (S. M26. 26.04.2018)

3.6.2. Ühiskondlik tähendus ja lähedaste toetus

Vastajad leidsid, et nad sooviksid oma elukaaslasel aia vastu huvi tekitada, et oleks koos huvitavam tegutseda ja keegi aitaks meeles hoida kastmise vajalikkust. Samas leiti, et kedagi ei tohiks sundida linnaaiandusega tegelema, sest see on hobi, mis kõigile ei sobi. Täheledati, et viimasel ajal on järjest enam teadvustatud toidukasvatamise võimalusi ja sellest räägitaske rohkem. Kogukonna aiandusega tegeleja usub, et toidukasvatamise veel populaarsemaks muutumine ja info veel laialdasem jagamine meelitaks veel rohkem inimesi selle praktikaga tegelema. Leiti, et paljud inimesed, kellega ollakse kokku puutunud, ei teagi linnas toidukasvatamise võimalikkusest. Neil puuduvad teave ja oskused.

“Linnaaiandusest on rohkem kuulda olnud viimasel ajal. Linnaiad on tekkinud ja hästi populaarseks saanud. Samas võiksid veel rohkem populaarsust koguda ja rohkem infot selle kohta olla. Nimelt ma olen töökaaslastega arutanud. Ma olen öelnud, et inimesed võiksid endale ise rohkem toitu kasvatada. Aga paljudel on selline suhtumine, et kuidas sa Tartus siin

kasvatad, kui sa elad näiteks korteris või siis noh inimesed ei mõtle, et võiks olla rohkem linnaaedasid ja nad ei tea, et selleks on võimalusi või nad ei leia neid võimalusi. Võiks rohkem teadvustada neid võimalusi inimestele.” (J. N24. 03.04.2018)

Samas vastajad, kes linnaaiandusega ei tegele, leidsid, et nende enda puhul poleks linnaaianduse trendiks muutumine määrav tegevuse alustamiseks. Määravaks saab vaid lähedaste mõjutus tegevuse alustamiseks. Tuuakse välja, et inimeste üldine harimine toidulaua tervislikkusest on samuti oluline, et inimesed selliste teemade üle juurdleksid ja midagi enda praktikates muudaksid.

”Kui see muutuks trendiks, siis see muudaks kindlasti ka inimeste suhtumist mingili määral. Kindlasti see mõjuks ka mulle mingil määral, aga keegi väga lähedane peaks mulle väga veenvalt ütlema, et see on väga vajalik.” (M. M21. 28.03.2018)*

”Minu meelest väga vahva rekalaam oli “Kapsas kaalu ei kasvata” ja kõik need asjad, mida poed tegid, et sööge rohkem juurvilju. Kui inimesed juba teadlikult söövad juurvilju rohkem, siis see juba mõjub inimestele positiivselt. Tegelikult, kui inimestele näidata, kui lihtne ja odav seda teha on, siis see kutsub tegutsema. Sellest mõttes see tuleb inimestele kergemini kättesaadavamaks teha, siis nad tahaksid sellega tegeleda.”

”See avalikkuse üldine toidukasvatamise imidž peaks olema ägedam, et inimesed tegeleksid sellega rohkem. Teadlikkuse kasv on oluline.” (J.N29.30.05.2018)

Leiti, et toidukasvatamisega tegelema saab suunata neid, kes on kõhklevad, ent huvitatud ning seetõttu vastuvõtlikumad. Positiivse ja avatud suhtlemisega peaksid olema praktikud, et ühiskond nendega kaasa läheks. Teiselt poolt on vaja, et inimesed ise jõuaksid linnaaianduse juurde. Näiteks, võib minna majandusel halvasti, tekib skandaal näiteks GMO-dega või poes muutub toidukvaliteet halvaks.

”Teiste suhtumise muutumine võtab kindlasti aega. Saame ühelt poolt rääkida, mis on need kasud, mis sa saad ja mis seal tehakse. Kui sa räägid sellest ühte ja teist pidi, siis inimesed näevad seda. Aga teiselt poolt osa inimesi ja ka ühiskond peab selleni lihtsalt ise jõudma kuidagi. Ühiskond lihtsalt liigub selle poole. Sa ei saa kohe muuta nende inimeste arvamust, kes on selle vastu. Sa saad muuta nende inimeste arvamust, kes on kõhklevad, kes ei tea mis see on, aga samas tunnevad väikest huvi ja nad on valmis infot vastu võtma, nemad tulevad kohale. Me proovime ise olla hästi avatud uutele liikmetele. (J. N29. 30.04.2018)

"Siin on mitu varianti. Üks varjant on see, kui ühiskond liigub isemajandamise juurde siis, kui hakkab väga halvasti minema. Hinnad lähevad väga kalliks, tuleb majanduskriis, mis varsti võib plahvatada, või tekib mingi skandaal, näiteks GMO-dega juhtub midagi hirmsat, et inimesed hakkaksid vaatama ise toidu kasvatamise poole." (S. M26. 26.04.2018)

"Selleks, et hakkaksin ise toitu kasvatama, peaks poes toidu kvaliteet halvaks minema. Paraegu on selleks ettevõtte, kes sellega tegelevad. Mina lähen poodi ja ostan selle neilt ja see on täitsa aus vahetus. Ma arvan, et kui ma tahan parema kvaliteediga maitsetaimi, siis ma ostan need lihtsalt kuskilt mujalt ja kallimalt. Selleks on sellised kohad täitsa olemas." (J. M27*. 27.04.2018)

Vastajad leidsid ka, et linnaaianduse võimalused tulevad teha kättesaadavamaks, et inimesed alustaksid toidu kasvatamisega.

3.6.3. Kogukonnaaede initsieerimine ja linna tugi

Kogukonnaaianduse puhul nähti, et tegevus muutub populaarseks, kui on olemas eestvedajad, **kes oleks motiveeritud, karastunud juhid ja head suhtlejad**. Üks vastaja märkis, kui keegi teine alustaks tema koduhoovis ühisaiaandusega, siis ta läheks kaasa ja oleks aktiivne liige. Kuid tema enda suhtumine oli, et tal poleks nii palju ettevõtlikkust, et ise eestvedaja olla.

"Et kui ühisaed oleks lähedal ja kui keegi alustaks sellega, et teeme nüüd näiteks meie korteri hoovi ühisaia, siis ma läheks ise täiega kaasa, aga ise ma ei läheks seda ettevõtlikult alustama. Kui keegi teine alustaks, siis ma läheks täiega kaasa." (K. N23. 28.03.2018)

Eestvedaja kutsus asja ellu ja vaatab, et asi toimiks, aga õnnestumiseks on vaja, et naabrid kaasa lööksid. Vastajad leidsid, et koduhoovi ühisaeda pole võimalik pidada, kui naabrid on negatiivselt meelestatud, ei huvitu tegevusest ja võitlevad iga aias toimuva uuendusliku idee vastu.

"Inimesed on olulised. Oleneb, kes on eestvedaja, et asi toimiks. Minu enda koduhoovis aia tegemise puhul takistab inimeste suhtumine. Raske on teha aeda, kuhugi, kus inimesed ei näe seda positiivsust minu tegevuses. Nad näevad, et see on kole ja halb ja võitlevad selle vastu, et see võtab motivatsiooni maha." (J. N29. 30.04.2018)

"Meil on vaenulikud naabrid, kes võiksid ka kaasa lüüa, et neil oleks ka huvi seda teha. Siis ei oleks seda suhtumist, ei niidaks meie taimed maha." (S. M26. 26.04.2018)

3.6.4. Oskused, mida on vaja parandada

Vastajad leidsid, et oskusi annab aina rohkem parandada. Samas kui mittetegutseja ei huvitu linnaaiandusest, siis ei ole tal ka soovi selles valdkonnas teadmisi laiendada.

"Mu teadmised võiksid olla palju tugevamad või laiemad just ise kasvatamise osas, aga ma pole selle vastu huvi tundnud." (M. N24*. 22.04.2018)

Linnaaiandusega aktiivselt tegutsejad näevad, et teadmisi võiks alati rohkem olla ja seepärast ka tegeletakse sellega, et praktika käigus juurde õppida. Vastavalt olukorrale maadlevad nad teatud puuduvate oskustega. Näiteks, vastaja ei tea, kuidas ja millal taimi ümber istutada.

"Kõiki teadmisi võiks olla rohkem, et sellepärast ma teengi seda, et neid teadmisi saada. Otseselt teadmise puudus mind ei takista tegutsemast, aga ma teeksin seda paremini siis." (J. N29.30.04.2018)

"Võib-olla seda, kuidas neid ümber istutada, et nad on praegu väikseks, aga kui nad on suuremad, siis peab vaatama, kuidas neid ümber istutada, suuremasse potti istutada, et selle kohta peab veel uurima, et iga taime kohta on see erinev." (J. N24. 03.04.2018)

Samuti on praktikute probleemiks nende enda iskuomadustest tulenevad parandamist nõudvad oskused nagu kastmise või hoolitsmise unustamine.

"Ma lihtsalt unustan neid kasta, et mul oleks vaja kastmise meeldetuletust, et ma isegi, kui ma panen endale telefoni meeldetuletuse, siis ma panen selle kinni teadmise, et jah, ma hiljem kastan, aga tegelikult unustan. Samuti tahaks tegelt ikka aknalauale ka panna taimed, aga ma lihtsalt kardan, et ma unustan nad sinna ja siis nad surevad lihtsalt seal ära." (K. N23. 28.03.2018)

3.7. Alternatiivsed tegevused

Intervjuusid analüüsid on võimalik välja tuua teisi praktikaid, mis ajendavad või pigem peletavad linnaaiandusega tegelemast. Linnaaiandusega tegelema ajendavad lõõgastumise

praktikad ja loodussäästlik eluviis. Linnaaianduse praktika enamasti ei paku alternatiivi värskes toidu hankimise praktikatele ja füüsilise vormi hoidmise praktikatele. Linnaaiandus võib pakkuda alternatiivi teistele suhtlemispraktikatele (kogukonnaaiandus) või ka võimalust isekeskis ja oma mõtetes toimetada (rõdul, aknalaua toimetades).

Enamik vastajaid leidsid, et nad võiksid rohkem lõõgastuda. Soovitakse vähem stressirikast elu ja võimalust mõtted mujale suunata. Linnaaiandus on intervjueritute jaoks üks alternatiivsetest lõõgastusvormidest. Näiteks linnaaiandusega tegelejad viibivad enda sõnul vabal ajal vähem arvuti taga või teleka ees. Linnaaiandusega tegelejatele pole see aga ainuke vaba aja tegevus. Praktikute jaoks ongi põhiprobleemiks olnud ajapuudus, mis takistab põhjalikumalt pühendumast või piisavalt panustamast ka teistele vabaaja tegevustele või tervislikule eluviisile. Rööprähklemine tõukab pigem aianduse vaba aja tegevuste seas kõrvale. Vastajad soovivad linnaaiandusega tegeleda täpselt nii palju, kuni jätkub indu ja jaksu. Kui inimesel muutub see kohustuseks, kaob ka saadav rõõm ja vabaaja nautimine aspekt tegevuse juures.

"Sellist tunnet ei ole, et tahaks iga oma vaba hetke aiandusega tegeledes veeta. Sooviks taimi kasvatada täpselt nii suurelt, et ma veel viitsiks ja jaksaks sellele püheneda. Sa ei tohi orjaks muutuda. Kui tahta mitu hektarit ja kogu peretoita sellega kasvatada, siis on vaja kogu vaba aeg sinna panna. (S. M26. 26.04.2018)

Toidukasvatamisest saadav enesetunde paranemine ja heaolu tõus on seotud **eneseteostusega**. Linnas toidukasvatamisega sarnaste väljunditega tegevuteks peavad vastajad kalapüüki ja seente ning marjade korjamist. See praktika on samamoodi looduses viibimine ja koos saadava tasuga ehk saagiga. Toidukasvatamisel on tasuks rõõm, kui näed ise külvatud seemne esimesi idusid, siis metsas käies on autasuks korjatud seened ja marjad.

"See on see autasu, et sa näed seda esimest idu, see paneb kasvatama. /.../ Sarnase väljundiga on metsas seenel ja mustikal käimine. See on nagu looduses viibimine, aga kus sa saad selle autasu justkui ka" (S. M26. 26.04.2018)

Kui kodustes tingimustes toidukasvatamine võimaldab oma mõtetes olla ja üksi tegutseda, siis kogukonnaaias või naabritega ühisaias tegutsemine pakub ka suhtlemise võimalust. Leidus vastajaid, kes leidsid, et nad on pigem vähesed suhtlejad. Neile piisab suhtlemisel oma lähedastest ja töö suhtlusest. Nemad naudivadki linnaaianduse pakutavat aega iseendale. Aktiivsemad suhtlejad elavad väljapoole ja vajavad enda ümber teisi inimesi,

sealhulgas tegutsedes kogukonnaaias. See võimaldab noorel inimesel leida suhtluskaasalasi ja annab võimaluse kodust välja, töömõtetest eemale saada.

Linnaaiandus on paljude vastajate jaoks võimalus olla oma **eluviisilt loodussäästlikum**. Enamik vastajaid tunnetasid, et on liialt vähe keskkonnasäästlikud ja sooviksid rohkem end selle teemale pühendada. Leiti, et linnaaiandusega tegelemine võimaldab loodusega kontaktis olemist, mis omakorda paneb ümber hindama keskkonnasäästlikkust. Leiti, et teadlikuma toiduhankimisega on võimalik ka olla teadlikum keskkonna suhtes. Näiteks, ise maitserohelist kasvatades saab vältida liigselt pakendatud toidu ostmist. Samas on keskkonnasäästlikkusel oluline osa viitsimise taga: kas leitakse endas motivatsiooni sellise praktikaga tegeleda. Vastajad ei soovinud oma elu teistest mugavustest selle nimel loobuda. Linnaaiandusega tegelema võib suunata värske ja puhta toidu hankimise harjumus. Ent praegustest tingimustes ei ole linnas ise kasvatatud toidukogused märkimisväärsed ega asenda kaubandusest saadavat.

Vabas õhus peenramaal toidukasvatamine võiks pakkuda võimalust end **füüsiliselt liigutada**. Vastajatest märkisidki füüsilise liikumise aspekti vaid need, kes sellega oma või lähedase aias tegeleda saavad. Ent linna kitsastes tingimustes ei paku aiandus sageli piisavalt füüsilist koormust. Seega linnaaiandus ei suuda asendada päevas 10000 kohustuslikku sammu või 3-5 trennikorda nädalas. Enamus vastajatest tunnevad, et nende elus on puudus õues viibimise võimalustest (tööl pikad vahetused, õues ei leita tegevust). Aga nähakse, et aknalaua või rõdul aiandusega tegelemine ei paku õues olemisele piisavalt alternatiivi.

4. ARUTELU

Uurimistöö selgitas, mida tähendab Tartu linna noortele linnaaiandus. Linnaaianduse harrastajad mõtestavad seda võimalusena saada otse kodust või selle lähedalt värsket toidukraami. Kogukonnaaias tegutseja peab lisaks saadavale toidule oluliseks ka suhtlusvõrgustiku kujundamist. Linnaaianduse termin on võõras noortele, kes sellega ise pole tegeleenud. Uuring näitas, et isegi linnaaiandust mitte harrastavates noortes on säilinud soov jätkata põlvest-põlve edasikantud traditsioone ja oskusi ise toitu kasvatada. Nähakse vajadust tulevikus aiapraktikaga tegeleda just laste pärast, et pakkuda lastele võimalust näha looduse toimimist ja kanda edasi traditsioone, kus vanavanemad või vanemad kasvasid ise aiavilju ja tegid neist talveks hoidiseid. Uudse vaatenurgana tuli uuringust välja, et nii linnaaianduse harrastajad kui ka pooled mitteharrastajatest tunnetavad vajadust ja tahet tulevikus laiendada oma toidukasvatamise võimalusi.

Uuring selgitas mitmeid linnaaiandusest saadavaid hüvesid. Intervjueeritud noored rõhutasid ka teaduskirjanduses (Neuman 2005, Tint 2009, Kangert 2013, Demuzere *et al.* 2014, Scheromm 2015, Noori, Benson 2016, Muratore 2016, Simon-Royo *et al.* 2016, Weirich 2016, Karro-Kalberg 2017) välja toodud linnaaiandusest saadavaid hüvesid, sealhulgas võimalust saada soodsalt värsket toitu, kasvatada keskkonnateadlikkust, parandada linnaruumi väljanägemist, hoida traditsioone ja põlvest-põlve edasi kanda oskusi, pakkuda ökoloogilist keskkonda, eneseteostust, suhtlemist, füüsilist liikumist ja lõõgastumist. Intervjueeritud linnaaiandusega tegelejad peavad oluliseks tervisliku toidu tootmist ilma kemikaale kasutamata. Uuringule vastanud noortele annab ise toidukasvatamine kindlustunde toidu puhtusest. Weirich (2016) toob välja, et teadlik toidu kasvatamine pakub loodusega kontakti, mis soodustab keskkonnateadlike harjumuste teket. Uuringus osalenud noored leidsid, et loodussäästliku ja puhta toidu kasvatamine on osa nende keskkonnasäästlikest harjumustest. Oma silma all kasvanud rohelist tahetakse süüa suurema entusiasmiga. Uuring kinnitab, et ka Eesti noorte seas on aset leidmas lääne ühiskondadele omane trend hakata teadlikumateks tarbijateks, väärtustades toiduainete hankimise sotsiaalseid ja keskkonnamõjusid (Barrientos, Dolan 2012).

Suhtlemist pakub linnaaiandus neile, kes on tegevad kogukonnaaias ja kes linnaaiandust praktiseerivad koos lähedasega. Kogukonnaaias praktiseerijad hindasid suhtlemise aspekti ka tähtsaima toidu kasvatamise hüvena. Lähedastega koos tegutsejad leidsid, et ühistegevus

tihendab omavahelisi suhteid. Seega toidukasvatamine saab olla seltskondlik tegevus, mis lähendab eri põlvkondi, nt. ämma ja noort inimest või pakub uut tutvusringkonda.

Uuringu käigus selgus ka linnaaianduse hüvesid, mida varasemas kirjanduses ei ole käsitletud. On tähelepanuväärne, kuivõrd uuritud noored rõhutasid hüvena uudseid maitse-elamusi. See hedonistlik kalduvus väljendub asjaolus, et noored soovivad nautida häid sööke, juhul kui elamiseks on vahendeid piisavalt. Kinnitati, et just isekasvatatud toit on maitavam, poest saadav toodang on vesisem, maitsetum, kallim ja halvema kvaliteediga. Toit on isekasvatatu võrra värvilisem ja mitmekülgsem. Uuring toob ka välja, et isekasvatatud toit paneb noori rohkem tervislikke asju sööma. Usutakse, et kodus kasvanud taim on sirgunud armastusega, seepärast on emotsionaalselt tähtis see täielikult ära tarbida ja mitte lasta hukka minna.

Erinevalt olemasolevatest linnaaianduse käsitlustest tõi uuring välja uue hüvena võimaluse hoolitseda taimede eest. Vastajad võrdlesid toidukasvatamist kodulooma pidamisega ja leidsid, et linnaaiandus pakub võimalust kellegi eest hoolitseda. Kui inimese elutingimused ei võimalda kodulooma võtta, siis saab hoolitsemist praktiseerida taimede kasvatamisega.

Uudse hüvena tuli välja ka identiteedi loomine linnaaianduse kaudu. Noortele on oluline enese-esitus ja tunnustus, mida saadakse oma kasvatustöö viljade eksponeerimisega sotsiaalmeedias või külalistele. Sotsiaalmeedias jagatud info oma tegevusest ja kodu külastavad sõbrad annavad praktikule positiivset tagasisidet. Enese teostamine meeldiva tegevusega võimaldab inimese potentsiaalil avalduda (Teras 2013, Ryff, Singer 1998). Linnaaiandusega tegeledes kujundatakse visuaalselt aeda või eluruumi ja sellega areneb isiksus ka ise (Noori, Benson 2016.) Intervjuud näitasid, et linnaaiandus võimaldab esitleda ennast ja luua enda sotsiaalset identiteeti.

Uuring selgitas linna-aiandusega tegelemist soosivaid ja takistavaid tegureid. Uurimus kinnitas kirjanduses (Muratore 2016) kajastatud, et aianduspraktika juurdumise suurimaks takistuseks on ajapuudus. Samas sõltub praktikaks aja leidmine prioriteetide seadmisest ja motivatsioonist (Koba 2015). Praktikud märkasid, et tegelikkuses toidukasvatamine igapäevaselt palju aega ei võta. Ent vastanud märkisid ka, et kui on tulemas eluperiood, kus aega napib, jääb linnaaiandus tegemata, sest see nõuab ajaplaneerimist ja stabiilset elu. Aktiivne õppimine on prioriteediks, sest tööturul on hinnatud haritud töötajad (Young

people... 2006), mistõttu noored on samal ajal majanduslikult vähem aktiivsed (Venesaar, Maldre 2001).

Kodustes tingimustes (aknalaua või rõdul) toidu kasvatamisel pole avalikkuse huvi ja sekkumine takistavad tegurid. Individuaalaiandusega tegelemine sõltub pigem indiviidi enda motivatsioonist, pealehakkamisest ja materiaalistest võimalustest. Naabritega jagatud aiaruumi kasutamisel võib aga kaaskodanike nõusolek olla määrava tähtsusega. Demuzere ja kolleegid (2014) on välja toonud, et linna roheinfrastruktuuri rajamisel on oluline seista oma huvide eest alternatiivsete maakasutusfunktsioonide huvide konflikti korral ja see kasvatab inimeste teadlikkust linnas toimuvast. Ka uuritud korterelamute esindajad tõendasid, et oma elukeskkonnast võib ise hoolida ja soovida seda muuta, aga takistuseks võib saada naabrite passiivsus ja negatiivne hoiak. Samas on kirjanduses välja toodud, et kui naabrid tuleksid linnaaiandusega kaasa, kasvaks ühtsem naabrite kogukond (Noori, Benson 2016) ja keskkond, kus naabritel on võimalus omavahel suhelda ja aidata üksteist.

Intervjuudes rõhutati, et avalike aedade puhul on esmatähtis eestvedaja, kes algatab tegevuse ja kutsub teisi kaasa lööma. Nii saab tekkida kogukond, kus on eestvedajad, aktiivsed liikmed ja kaasalööjad. Ka Tint (2009) rõhutab, et selliste aktiivsete elanike panus on põhieelduseks, et saavutada parem ja jätkusuutlikum elukeskkond. Ent uuringus osalenud ootasid pigem, et keegi teine haaraks initsiatiivi. Uuringu tulemused toetavad seisukohta, et linnakeskkonna strateegilisel planeerimisel on linnaaianduse soodustamisel tähtis roll. Tegevuse alustamiseks on vaja algkapitali ehk raha ja teadmisi, mida kohalik võim saab soodustada toetades tegevust rahaliselt või materiaalselt. Moraalne ja materiaalne tugi linnaaianduse suhtes soosib kodanike kaasamist kohalike linnamajanduslike otsuste kujundamisel. Määravaks saab ka kodanikualgatuse tunnustamine ja nõustamine õigusalaselt (Vihma, Lippus 2014).

Uuring toob uue takistava aspektina välja, et lapsepõlvest pärinev kogemus võib olla linnaaiandusest eemale peletav. Kui vanemate huvi aianduse vastu on olnud liiga survestav, siis on noorel kadunud huvi ise sellega hiljem tegeleda. Nagu Kangert (2013) välja toob, on toidukasvatamisest lisaks hädapärasele ellujäämise viisile saanud hobi. Ka intervjuud kinnitasid, et selleks ei saa kedagi sundida, vaid vaja on ise endas leida motivatsiooni. Kohustuse tekkides kardetakse kaotada tegevuse nautimine.

Uuring selgitas, milline roll on materjalide ja infrastruktuuri kättesaadavusel, oskustel, ühiskondlikul tähendusel ja toetusel praktika kujunemisel. Linnaaiandusega tegelemine sõltub inimese enda ja tema elukoha võimalustest. Uuringus selgus, et praktikud tunnevad ruumi puudust, sooviksid paremaid valgustingimusi ja võimalust saada oma peenramaad. Ühiselamus elavatel noortel on enamasti vaid üks aken kasutamiseks ning seda jääb ruumi ja valgustingimuste poolest linnaaianduse jaoks väheks. Intervjueeritud noored unistavad valgusküllasemast elamisest, lõunapoole olevatest akendest ja oma majast koos peenramaaga hoovis. Ka varasemas kirjanduses on toodud, et toidukasvatamist võib takistada maa- ja hoiutingimuste puudus (Kangert 2013).

Sotsiaalse praktika teooria ütleb, et praktika muutuseks on vaja, et olemasolevad elemendid (tähendus, materjalid ja oskused) moodustaks uue kombinatsiooni või mõne elemendi asemele kerkiks uus (Spotswood *et al.* 2015). Selleks, et rohkem (noori) inimesi tegeleks toidukasvatamisega, on vaja muuta keskkonda ehk pakkuda paremaid võimalusi, kasvatada inimeste teadlikkust ja oskuseid. Samuti on oluline kohaliku omavalitsuse toetus, et inimesed saaks tegeleda soovituga. Sellega loodaks soosiv materiaalne baas ja infrastruktuur linnaaianduse harrastamiseks. Vastajad pakkusid uute võimalustena välja, et linnas võiksid olla aiamaad, mida saaksid üürida korterites elavad inimesed toidukasvatamiseks. Linnavalitsus saab võimaldada soovijatele peenramaad, toetada vastavate seltside tegevust või on poes allahinnatud toidukasvatamiseks vajalikud vahendid (Korp 2017). Vastanud töid olulisena välja ka hea ligipääsu ja transpordivõimaluse, et linnaaed oleks ligipääsetav ka kaugematele elanikele.

Praktika oluliseks komponendiks on oskused. Enamik vastajatest oli saanud vajalikud oskused varasematest kogemustest aianduses, sh maal peret abistades. Selgus, et noorte oskusteave pärineb vanematelt või vanavanematelt. Samuti peetakse linnaaiandusega tegeledes lugu elementaarsetest loodusteadmistest, mis pärinevad koolist. Ent linnakeskkonda need oskused automaatselt üle ei kandu. Linnatingimustes hakkamasaamiseks võiks korraldada tasuta aianduse teemalisi kursusi. Noorte oskuste täiendamiseks on oluline läheneda noortele sobivate kanalite kaudu, näiteks lühikursused tudengiseltsides, YouTube'i kaudu võiks tutvustada toidukasvatamise põhivõtteid.

Muutuma peaks ka linnaaianduse tähendus elanike jaoks, sest nii mittepraktiseerijate kui ka harrastajate seas on tunda suhtumist, et linnas toidu kasvatajad on „friigid“. Vastajad leidsid, et viimasel ajal teadvustatakse rohkem toidu kasvatamise võimalusi, sellest räägitakse

rohkem – muutumas on tähendus. Usutakse, et info jagamine aitaks meelitada rohkem inimesi praktika juurde, sest on tajutud inimeste teadmatust linnaaianduse võimalustest. Linnapilti võime lisada suured sildid “Linnaaiandus on vahva!”, ent see üksi ei muuda toidu kasvatamise praktikat populaarsemaks. Muutus saab toimuda üldlevinud arusaamades, nt tuleks unustada mentaliteet, et ainult maa on koht, kus toitu kasvatada, linnaaiandus sinna ei kuulu. Linnas toidukasvatamise positiivsete kogemuste võimendamine, selle traditsioonilisuse rõhutamine ja saadava eneseteostuse tunde ning uute maitseelamuste presenteerimine sotsiaalmeedias aitaks luua soosiva kuvandi teiste noorte seas.

Praktikateooria sedastab, et praktika muutusel saab määravaks uude keskkonda sattumine või tavapärasest teisiti toimimine (Tago 2014). Uuring näitab, et linnaaiandusega alustamist ja praktika juurdumist soosib elumuutus. Kui noored jäävad paiksemaks ja nende elu stabiliseerub, suureneb tahe panustada koduloomisse ning selle kaunistamisse aianduse läbi. Samuti alustatakse, kui muutuvad arusaamad toidu tervislikkusest või õigest toitumisest, mis toob kaasa toitumisharjumuste muutuse. Sellisel juhul mängivad linnaaiandusega alustamisel rolli toidu tervislikkus ja kättesaadavus.

Uuring tõi välja teisi praktikaid, mis ajendavad või pigem peletavad linnaaiandusega tegelemast. Linnaaiandusega tegelema ajendavad lõõgastumise praktikad ja loodussäästlik eluviis. Linnaaiandus pakub rahulolu (Howard 2013) ja uhkustunnet. Taimede eest hoolitsemine tekitab positiivse tunde, et midagi on oma kätega loodud ja saavutatud. Taime arengut on endal huvitav vaadata ja selle üle saab rõõmu tunda. Linnaaianduse praktika enamasti ei paku täielikku alternatiivi värske toidu hankimise praktikatele ja füüsilise vormi hoidmise praktikatele. Ka aiandusega tegelemist loetakse aktiivse kehalise tegevuse alla kuuluvaks (Oja 2008). Töö ja kooliga koormatud noortel on raske leida vaba aega kehaliselt aktiivseks tegevuseks (Parm *et al.* 2014). Seepärast võib kodune aianduspraktika mingil määral leevendada noorte liikumisvajadust. Linnaaiandus võib pakkuda alternatiivi teistele suhtlemispraktikatele (kogukonnaaiandus). Kodustes tingimustes tegutsejad naudivad linnaaianduse puhul suhtlemisest vaba aega ja üksi olemist.

Töö on esmakordne põhjalik uurimus linnaaianduse käsitlustest Eesti noorte seas. Töö on ainulaadne, kuna käsitleb maastikuarhitektuurilist probleemi kasutades sotsioloogilist meetodit ja uudset sotsiaalsete praktikate lähenemist inimeste igapäevaharjumustele. Süvaintervjuud võimaldasid põhjalikku sissevaadet noorte hinnangutesse linnaaiandusele. Tulemusi tõlgendades tuleb aga arvestada, et kvalitatiivne intervjuumeetod on subjektiivne.

Kuigi kõigilt vastajatelt sai küsitud samu küsimusi, jääb ikkagi võimalus, et mõni vastus võis olla kallutatud, sest intervjuusid kokku leppides pidin oma uuringu tausta kirjeldama, mis võis vastajat mõjutada. Üheksa intervjuu tulemusi ei saa üldistada kogu Tartu noortele, sest küsitletud on enamasti kõrgharidust omandavad inimesed ja ei kajasta kõiki noorte tegevusgruppe. Tulevikus võiks uurimisfookust laiendada teistes valdkondades tegutsevatele noortele, aga ka teistele vanuse- ja rahvusgruppidele. Käesoleva kvalitatiivuurimuse põhjal saaks koostada laialdasema küsitlusuuringu, et kvantitatiivselt mõõta elanike võimalusi linnaaiandusega tegelemiseks, sellega seotud hoiakuid, norme ja taotletavaid hüvesid. Samuti võiks uuringut laiendada teistele linnadele, et näha, kuidas kohalik kontekst mõjutab linnaaianduse võimalusi ja inimeste hoiakuid selle suhtes.

KOKKUVÕTE

Linnaaiandus ehk toidukasvatamise praktikad korteri piires või aialapil linna piires pakuvad linnaelanikele lisaks värsketele söödavale ka lõõgastuse ja eneseteostuse võimalusi. Magistritöö eesmärgiks oli uurida Tartu linna noorte toidukasvatamise võimalusi ja tähendusi, et selgitada võimalusi toidukasvatamise elavdamiseks. Interdistsiplinaarne magistritöö ühendab maastikuarhitektuuri lähenemise ja sotsioloogilise teooria sotsiaalsetest praktikatest, mis käsitleb inimeste harjumusi toetatuna materiaalse keskkonna poolt, praktikute oskustest ja sotsiaalsetest tähendustest. Uuringu käigus viisin läbi üheksa süvaintervjuud Tartus elavate 21-29-aastaste noorte hulgas. Nendest viis tegelevad linnas toidukasvatamisega ja neli ei tegele. Intervjuudes said vastajad kirjeldada, mida tähendab neile linnaaiandus, millised on nende võimalused, oskused ja ühiskondlikud hoiakud seoses toidukasvatamisega.

Töö esimene uurimisküsimus selgitas, mida tähendab Tartu linna noortele linnaaiandus. Linnas ise toidu kasvatamine annab seda harrastavatele noortele võimaluse teadlikumalt toituda, sealhulgas kindlustunde toidu puhtusest ja värskusest. Töö toob uudsena välja, et noorte praktikute jaoks on tähtsateks saadavateks hüvedeks ka uudsed maitse-elamused, võimalus taimede eest hoolitseda, tunda rõõmu nende arengust ning kujundada enesekuvandit esitledes oma töö vilju sotsiaalmeedias või külalistele. Nii praktikud kui ka noored, kes linnaaiandusega ei tegele, hindavad võimalust alal hoida traditsioone, oskust ise toitu kasvatada ja seda edaspidi ka oma lastele õpetada.

Töö teine uurimisküsimus selgitas linnaaiandusega tegelemist soosivaid ja takistavaid tegureid. Suurimaks takistuseks on noortel linnaaiandusega tegelemisel ajapuudus. Tiheda päevaplaani ja suuremahulisema toidukasvatamise korral kardavad vastajad, et linnaaiandus võib muutuda kohustuseks ja kaob saadav nauding. Toidukasvatamisest eemale peletavaks faktoriks on ka lapsepõlvest saadud kogemused, kus suuremahuline toidukasvatamine oli tüütu kohustus. Linnaaiandusega tegelemise motivatsioon väheneb, kui aeda peab jagama naabritega, kellel ei ole huvi taimekasvatuse vastu. Noored ei soovinud ka ise liiga palju initsiatiivi üles näidata, et kogukonnas midagi muuta.

Linnaaiandusega tegelemisel tunnevad noored puudust suuremast ruumist, parematest valgustingimustest ja igatsevad oma peenramaa järele. Aianduspraktika juurdumiseks ja laiendamiseks peavad nad oluliseks elufaasi muutust: oma kodu rajamist, sealhulgas suuremat aiapinda. Toidukasvatamine ei paku täielikku alternatiivi ega suuda meelitada praktikuid füüsilise vormi hoidmise või värske toidu hankimise praktikatelt. Ent linnaaiandus oma mitmekesistes vormides meelitab võimalusega suhelda kogukonnaaias või olla üksi oma taimedega tegeledes. Uuringust selgus, et noorte linnaaiandusega tegelemist saaks soodustada:

- võimaldades renditavaid peenraid ja aiamaad. Tartu linna arengukava toetab aiapinna rentimise võimaldamist ja näeb ette pinda kogukonnaaedade jaoks. Rendipindasid võiks võimaldada ka teistes linnades.
- tagades parema ligipääsu vajalikele materjalidele näiteks korraldades noortepärase kirbuturu aiatööriistadele, tarvikutele, istikutele, sibulatele vms.
- arendades noorte oskusi. Noorte oskused pärinevad nende vanematelt ning koolist saadud loodusteadmistest, samuti iseõpitust, aga tuntakse puudust linnakeskkonda kohandatavatest oskustest. Kohased oleks aiandusteemalised kursused, sealhulgas noorte jälgitavates sotsiaalmeedia kanalites, näiteks YouTube'is.
- alal hoides oskuseid ja tekitades vilumusi, tuues kokku koolilapsed ja vanemad praktikud. Klubilise tegevusena või koolitöö raames õpiksid lapsed pensionäridelt aiandusvõtteid ja sellega seotud traditsioone ning kuuleksid põnevaid lugusid. Samas tunneksid pensionärid end ühiskonnaellu enam kaasatutena.
- kujundades ümber ühiskondlikku kuvandit, et linnaaiandusega tegelejad on üksikud „friigid“ ja toidukasvatamine kuulub vaid maale. Noored tajuvad teema populaarsemaks muutumist, ent samal ajal ka infosulgu linnaaianduse võimalustest, kus ja kuidas saaks toidukasvatamisega ise tegeleda. Siin aitaksid teabekampaaniad linnaaiandusest saadavatest hüvedest: näiteks blogid, kus jagatakse oma positiivseid kogemusi linnas toidu kasvatamisest. Laiemalt väljakuulutatud kogukonnaaedade lahtiste uste päevad võimaldaksid huvilistel sõlmida tutvusi praktikutega ning näha ja maitsta nende töö vilju. Sellisel praktilisel kogemusel on suurem veenmisjõud kui vaid abstraktsel infol.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Barrientos, S., Dolan, C. (2012). Transformation of global Food: Opportunities and Challenges for Fair and Ethical Trade. - Ethical sourcing in the global food system. /Ed. S. Barrientos, C. Dolan. London. Earthscan, pp 1-33.
- Batueva, V., Kasearu, K., Pihor, K., Trumm, A., Turk, P. Enn, Ü. (2013). Noorteseire aastaraamat 2012: Noored ja sotsiaalne kaasatus. /Koost. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis. Tallinn: AS Ecoprint. 120 lk.
- Costa, S., Fox-Kamper, R., Good, R., Sentic, I. (2016). The position of urban allotment gardens within the urban fabric. - Urban allotment gardens in Europe. /Ed. S. Bell, R. Fox-Kämper, N. Keshavarz, M. Benson, S. Caputo, S. Noori, A. Voigt. Routledge. New York, pp 201-228.
- Damon, W. (2009). The path to purpose: How young people find their calling in life. New York: Free Press. 240 p.
- Demuzere, M., Faehnle, M., Orru, K., Olazabal, E., Geneletti, D., Heidrich, O., Orru, H., Feilu, E., Bhawe, A.G. and Mittal, N. (2014). Evidence on the contribution of green urban infrastructure to climate change mitigation and adaptation. - Understanding cities: Advances in integrated assessment of urban sustainability. /Ed. R. Dawson, A. Wyckmans, O. Heidrich, J. Köhler, S. Dobson, E. Feliu. Newcastle. Centre for Earth Systems Engineering Research (CESER), pp 140-166.
- Eesti noored 2003. (2003). /Koost. EV Haridus- ja teadusministeerium. Eesti: Ariko Marketing. 105 lk.
- Egli, V., Oliver, M., Tautolo, E.S. (2016). The development of a model of community garden benefits to wellbeing. - Preventive medicine reports. /Ed. E. L. Franco, Z. Rosberger. Volume 159, pp 348-352.
- Flachs, A. (2010). Food For Thought: The Social Impact of Community Gardens in the Greater Cleveland Area. - Electronic Green Journal. 2010, 1(30), p 9.
- Howard, R. (2013). If You Build It, Will They Come? Exploring the factors that influence participation at community gardens. Degree of Master. University of North Carolina at Chapel Hill of Public Administration. Chapel Hill. 9 p.
- Kangert, N. (2013). Arheoloogia ja kogukond Rõuge, Padise ja Salme juhtumite näitel. Magistritöö. Tartu ülikool ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu. 103 lk.
- Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. - Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. /Toim. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, T. Vihalemm. [on-line] <https://www.simplypsychology.org/maslow.html> (11.05.2018).

- Karro-Kalberg, M. (2017). Kes aias, kes aias? Linn on aias. - Eesti Loodus. 2017, 4, lk 28-32.
- Kasearu, K., Trumm, A. (2013). Noorte tõrjutus, väärtused ja rahulolu eluga. - Noorteseire aastaraamat 2012: Noored ja sotsiaalne kaasatus. Koost. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis. Tallinn: AS Ecoprint, lk 57-71.
- Koba, G. (2015). Tartus õilmitsevad maheaiad. - Looduse-Sõber. 2015. Juuni/juuli nr.3, lk 20-2
- Korp, L. (2017). Koolide liikumisprogramm: sotsiaalsed praktikad ja eneseesitus. Magistritöö. Tartu Ülikool ühiskonnateaduste instituut. Tartu. 104 lk.
- Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. /Toim. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, T. Vihalemm. [on-line] <https://www.simplypsychology.org/maslow.html> (11.05.2018).
- *Larsen, J.L. (2010). Vague spaces- recognizing other urbanities in the City. – Supertanker, Micronomics exhibition contribution, Bruxelles 14 p, viidatud: Costa, S., Fox-Kamper, R., Good, R., Sentic, I. (2016). The position of urban allotment gardens within the urban fabric. - Urban allotment gardens in Europe. /Ed. S. Bell, R. Fox-Kämper, N. Keshavarz, M. Benson, S. Caputo, S. Noori, A.Voigt. Routledge. New York, p 217 vahendusel.
- Maiste, J. (2007). Park kui ikoon. – Eesti Parkide Almanahh. /Toim. T. Tammet. Eesti Muinsuskaitseamet Keskkonnaministeerium, lk 10-23.
- McLeod, S. (2007). Maslow's hierarchy of needs. Simply Psychology, 1. - Simply Psychology. 2017. [on-line] <https://www.simplypsychology.org/maslow.html> (10.05.2018).
- Muratore, S. (2016). Decision-Making and Motivation of community gardens in the city of Basel. Master's thesis. Swiss Federal Institute of Technology Zurich. Zurich. 25 pp.
- Nerman, R. (2008). 20. sajandi alguse Tallinna palistasid peenrad. – Postimees. 2008. 18.10, lk 15.
- Neuman, M. (2005). The compact City fallacy. – Journal of Planning Education and Research, 25: 1, pp 11-26.
- Noori, S., Benson, M. (2016). Urban allotment garden: A case for place-making. - Urban Allotment Gardens in Europe. /Ed. S. Bell, R. Fox-Kämper, N. Keshavarz, M. Benson, S. Caputo, S. Noori, A.Voigt. Routledge. New York, pp 290-319.
- Nõmme sõna. (1935). Ilus silmale ja ka tuluallikas: Tükike aianduse ajalugu. – Nõmme Sõna. 1935, nr 6, lk 2. [e-ajakiri] <http://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=nommesona19350209.2.16> (05.04.2018).
- Oja, L. (2008). Kehaline aktiivsus ja enesehinnanguline tervis. - Eesti Arst. 2008. 88 (Lisa2), lk 50–56. [on-line] <http://ojs.utlib.ee/index.php/EA/article/view/10448> (11.05.2018).
- Rand, S. (2006). Tarbimisajakirjade roll noorte vaba aja kasutuses. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond. Tartu. 103 lk.
- Parm, Ü., Parm, A.L., Kärk, K. (2014). Eestlaste kahe põlvkonna vaba aja füüsiline aktiivsus, seda mõjutavad tegurid ja seos krooniliste haigustega. - Eesti Arst. 2014. 93(4), lk 199–206. [on-line] <http://ojs.utlib.ee/index.php/EA/article/view/11678/6862> (11.05.2018).

- Plath, U. (2012). Andkem toidule ajalugu! – Sirp. 2012. 20.09. [e-ajakiri] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/andkem-toidule-ajalugu/> (04.04.2018).
- Pook, K. (2017). Tallinna ja Kansas City elanike igapäevased liikumispraktikad. Magistritöö. Tartu Ülikool Ühiskonnateaduste instituut. Tartu. 94 lk.
- *Reckwitz, A. (2002). Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing Shove, Volume 5, issue: 2, pp 243-263, viidatud: E., Pantzar, M., Watson, M., (2012). The dynamics of social practice: Everyday life and how it changes. Chennai: Sage. 193 p.
- Ryff, C.D., Singer, B. (1998). The role of purpose in life and personal growth in positive human health. - The human quest for meaning: A handbook of psychological research and clinical applications. /Eds. P. T. P. Wong, P. S. Fry. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, pp 213-235.
- Schatzki, T.R. (1996). Social practices: A Wittgensteinian approach to human activity and the social. Cambridge: Cambridge University Press. 245 p.
- Scheromm, P. (2015). Motivations and practices of gardeners in urban collective gardens: The case of Montpellier. - Urban Forestry & Urban Greening. /Ed. C.C. Konijnendijk van den Bosch. Volume 14, Issue 3, pp 735-742.
- Simon-Rojo, M., Recanes, X., Cllau, S., Duzi, B., Eiter, S., Hernández-Jiménez, V., Kettle, P., Laviscio, R., Lohrberg, F., Pickard, D., Scazzosi, L., (2016). From urban food gardening to urban farming. - Urban agriculture europe. /Eds. F. Lohrberg, L. Lička, L. Scazzosi, A. Timpe. Berlin. Jovis, pp 22-28.
- Spotswood, F., Chatterton, T., Tapp, A., Williams, D. (2015). Analysing cycling as a social practice: An empirical grounding for behaviour change. - Transportation research part F: traffic psychology and behaviour. /Ed. S. Charlton. Volume 29, 02.2015, 29, pp 22-33.
- Stalker, G.J. (2011). Leisure diversity as an indicator of cultural capital. - Leisure Sciences. 2011, 33(2), pp 81-102.
- Tint, S. (2009). Söödav linn I: Ülevaade Linnalabori 2008. aasta katuseaianduse katsest ning linnas toidu kasvatamise perspektiividest. /Koost. S. Tint. Tallinn: MTÜ Linnalabor. 74 lk.
- Tago, M. (2014). Kuidas kujundada edukamaid keskkonnaalaseid sotsiaalse muutuse programme? Magistritöö. Tartu Ülikool Ühiskonnateaduste instituut. Tartu. 118 lk.
- Tallinn, T. (2007). Aedadest parkideni: Ülevaade Tallinna aiakunsti ajaloost. – Eesti Parkide Almanahh. /Toim. T. Tammet. Eesti. Muinsuskaitseamet Keskkonnaministeerium, lk 30-39.
- Tartu linna arengukava aastateks 2013-2020. (2011). Tartu Linnavolikogu. määruse nr 88, Lisa 2, 115 lk.
- Tartu linna üldplaneering 2030+. (2017). Tartu linnavalitsus. Linnaplaneerimise ja maakorralduse osakond. 230 lk.
- Taylor, S.J., Bogdan, R., DeVault, M. (2015). Introduction to qualitative research methods: A

- guidebook and resource. New Jersey: John Wiley & Sons. 403 p.
- Teras, A. (2013). Mis paneb üliõpilase elust rõõmu tundma? - Kõrgkool ja psühholoogia. /Toim. K. Täht, J. Harro, O. Must, A. Realo. Tartu. Tartu Ülikool, lk 132-147.
- van der Jagt, A.P.N., Szaraz, L.R., Delshammar, T., Cvejić, R., Santos, A., Goodness, J., Buijs, A. (2017). Cultivating nature-based solutions: The governance of communal urban gardens in the European Union. - Environmental Research. /Ed. J. L. Domingo. Volume 159, pp 264-275.
- Vatalin, S. (2017). Tartu linnaaianduse areng: eitus, kahtlused, nõusolek. - Eesti Loodus. 2017, 4, lk 33.
- Venesaar, U., Maldre, R. (2001). Noored Eesti tööturul ja tööturupoliitika. - Harmoniseerimine ja vabadus Eesti vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa liiduga. /Berlin. Tallinn. Mattimar OÜ, lk 273-280.
- Vihma, P., Lippus, M. (2014). Eesti kogukondade hetkeseis: Uuringuraport. Tallinn: Linnalabor ja Eesti Külaliikumine Kodukant. 50 lk.
- Voicu, I., Been, V. (2008). The effect of community gardens on neighboring property values. - Real Estate Economics, 36(2), pp 241-283.
- Weirich, M. (2016). Foreword. - Urban allotment gardens in Europe. /Eds. S. Bell, R. Fox-Kämper, N. Keshavarz, M. Benson, S. Caputo, S. Noori, A. Voigt. New York. Routledge. p xxi.
- Young people and social change. (2006). /Ed. A. Furlong, F. Cartmel. Berkshire: Open University Press. 185 p.

LISAD

LISA 1. Intervjuu küsimused

1. Taustateadmised?

- 1.1. Kas sa oled kuulnud linna-aiandusest midagi?
- 1.2. Mida tähendab sinu jaoks linnaaiandus?
- 1.3. Milliseid linnaaianduse viise sa oskad nimetada?

2. Tänapäevased harjumused

- 2.1. Millised on hetkel sinu võimalused tegelemaks aiandusega? (Isegi need mida hetkel ei kasuta)
- 2.2. Kui kaua oled juba ise endale toitu kasvatanud?

3. Materjalid ja infrastruktuur

- 3.1. Millised on võimalusi sa hetkel kasutada linnaaianduses? – on Sul rõdu, aed jne
- 3.2. Mis Sul selleks olemas on?
- 3.3. Kui palju oled investeerinud?

4. Oskused

- 4.1. Millised on sinu varasemad kogemused aiandusega?
- 4.2. Kuidas sa jõudsid selle tegevuseni?
- 4.3. Kust oled saanud oskused ja teadmised?
- 4.4. Millised oskused on sinu jaoks olulised toidukasvatamisel?

5. Sotsiaalne tähendus

- 5.1. Kas teistel pereliikmetel, kellega koos elad, on samuti huvi midagi kasvatada?
- 5.2. Kas sinu argipäevased toiduhankimine ja toidukasvatamine mööduvad tavaliselt üksinda (või perega)?
- 5.3. Kui teistega koos, siis kes need on?
- 5.4. Kuidas on teil töö jaotatud?
- 5.5. Kuidas suhtutakse sinu tegevusse tutvusringkonnas?
- 5.6. Ühiskondlikult?
- 5.7. Kas teiste suhtumine mõjutab sind hetke?
- 5.8. Kas tunnevad et ühiskondlikult väärtustatakse või peetakse pigem friikideks neid?
- 5.9. Kas sooviksid seda parandada?
- 5.10. Milliseid muutusi ühiskondlikus suhtumises võiks kujundada? (tähendustes – sh nt meediakampaaniate või hariduse kaudu)
- 5.11. Kas Su tuttavad ja sõbrad tegelevad sellega?

5.12. Kas sa oled perega või tuttavatega arutatanud erinevate toidukasvatamise viiside plusse ja miinuseid? Näiteks miks üldse ise toitu endale kasvatada?

5.13. Kuidas sa hindaksid enda tuttavate huvi ja teadmisi toidukasvatamisse?

6. Saadavad hüved

6.1. Miks sa endale ise toitukasvatad?

6.2. Mida annab sulle endale linnas toidukasvatamine?

6.3. Kui oluline on...

- isekasvatatud toidu kogus kogu toidulauast
- ise enda kasvatatud toit (tead, kuidas kasvatatud jne) kui oluline toidu tervislikkus üleüldse?
- Toiduturvalisus – pidev kättesaadavus
- Lõõgastus, füüsiline liikumine
- Eneseteostus
- Majanduslik kasu
- Suhtlemine (füüsiliselt lävimine sarnase huviga inimestega aialapil, aga ka blogides, sotsiaalfoorumites)
- Ökoloogilisus, toitukilomeetrite vähesus.

6.4. Aga milline argument on neist olulisim? Järjesta olulisuse alusel need tegurid.

6.5. Millised hüved sul jääksid saamata ja millest sa puudust hakkaksid tundma, kui sul puuduks võimalus toitu ise kasvatada? Kas kujutaksid ette oma elu ilma toidukasvatamiseta?

6.6. Kas kasutad teadlikult mõningaid keskkonnasäästlikke võtteid? Milliseid?

6.7. Kui palju tuli mõttesse keskkonnasäästuga seonduvad teemad, kui alustasite ise toidukasvatamisega?

7. Olulisus

7.1. Millised eelised on sinu jaoks ise toidu kasvatamisel kui seda sama poest ostes? Miks need eelised on sinu jaoks olulised?

8. Muutused

8.1. Kas sa oleksid valmis oma toidukasvatamist laiendama?

8.2. Kuhu suunas sa sooviksid laieneda?

8.3. Mida Sa tahaksid muuta oma toidukasvatamises? Millest tunned puudust?

- Oskused
- Võimalused, materiaalsed tingimused

- Teiste suhtumine?

8.4. Kas sa oleksid valmis ise kogu toidu kasvatama?

8.5. Millised tingimused peaksid olema täidetud, et kasutaksid igapäevaselt rohkem isekasvatatud toitu?

8.6. Mis peaks muutuma sinu elus ja toimingutes?

8.7. Mis peaks muutuma ümbritsevas elukeskkonnas?

8.8. Aga mida ühiskonnas?

8.9. Millised tingimused peaksid olema täidetud, et ka teised inimesed rohkem kasvataks ise toitu?

8.10. Mis tingimused peavad selleks olema täidetud, et sa saaksid mõnd alternatiivset toidukasvatamise viisi kasutada? Näiteid ühisaed, aialapp linnas maja taga?

8.11. Kui sa peaksid praegu uut elukohta valima, kas toidukasvatamise võimaluste parandamine on oluline argument valiku tegemisel?

8.12. Milliseid omadusi siis sooviksid selles valdkonnas juurde saada?

9. Alternatiivsed praktikad

9.1. Kas on mingid tegevused/ toimingud, mis tekitavad vajaduse panna näpud mulda?

9.2. Kas saaksid rohenäplust kuidagi ka asendada?

9.3. Millised tegevused oleksid sulle sarnaste väljunditega, mida pakub sulle toidukasvatamine?

9.4. Milliste tegevustega tegelesid/tegeleksid rohkem, kui linnaaiandusega ei tegeleks.

9.5. Sotsiaalne lävimine

10. Sotsiaaldemograafiline taust

10.1. Sinu vanus?

10.2. Haridustase

10.3. Millises elumajas? Rõduga? Aialapiga? Mis linnaosas elate?

10.4. Kui mitu inimest elab teie leibkonnas?

**Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks
ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta**

Mina, Liis Kangur,
(sünnipäev pp/kuu/aa 19/05/1994)

annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud lõputöö
Linnaaiandus kui sotsiaalne praktika: Tartu noorte näitel,
mille juhendajad on Kati Orru ja Gloria Niin,

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
- 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
- 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

- 2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor

allkiri

Tartu, 22. mai 2018

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

(juhendaja nimi ja allkiri)

(kuupäev)

(juhendaja nimi ja allkiri)

(kuupäev)